

Mer mat från Västerbotten

Regional livsmedelsstrategi 2021–2030

Länsstyrelsen
Västerbotten

VÄSTERBOTTEN

region
västerbotten

Innehållsförteckning

Mer mat från Västerbotten
Regional livsmedelsstrategi 2021–2030

Produktion: Lena Friborg och Bengt Strömgren, Region Västerbotten
Omslagsfoto: Peter Garpefjäll
Grafik: Mariann Holmberg, Grejja Kommunikation AB
Grafisk form: Helen Bäckman, Region Västerbotten

Beslutad i Regionala utvecklingsnämnden 21-05-19

Förord	5
Inledning	7
Övergripande mål	7
Mer mat från Västerbotten skapar utveckling	7
Så här fungerar strategin	8
Samspel med andra strategier och mål	10
Mer mat – utvecklingen vi vill se	12
Fyra strategiska områden	14
1. Hållbar efterfrågan på närproducerade livsmedel	15
1.1 Fler väljer mat från Västerbotten	16
1.2 Mer närproducerad mat i de offentliga köken	18
1.3 Lokal mat i restauranger och en ökad måltidturism	20
1.4 Minskat matsvinn - för miljö, klimat och plånbok	22
2. Hållbar produktion och försörjning	24
2.1 Skydd av mark och vatten för livsmedelsproduktion	25
2.2 En livsmedelsproduktion som bidrar till en rik natur- och kulturmiljö och minskad klimatbelastning	27
2.3 Trygg livsmedelsförsörjning i vardag, vid händelse av kris och ytterst krig	30
3. Goda villkor för företagande	32
3.1 Stärkt konkurrenskraft i livsmedelsnäringen	33
3.2 Försäljning, distribution och förädlingsfunktioner	35
3.3 Ökad export av mat och dryck till andra länder	37
3.4 Ökad attraktionskraft hos livsmedelssektorn	39
3.5 Det ska vara lätt att göra rätt	41
4. Innovationskraft och kompetensförsörjning	43
4.1 Stärkt innovationskraft i livsmedelssektorn	44
4.2 Ett behovsanpassat utbildningsutbud	47
Källmaterial och fördjupad läsning	49
Bilaga med fördjupad information om regionens livsmedelsproduktion	53

Förord

Ett av människans mest grundläggande behov är tillgång till livsmedel. De globala klimatförändringarna medför att förutsättningarna för livsmedelsproduktionen i världen förändras i snabb takt. Vi i Västerbotten behöver därför dra vårt strå till stacken för en global och hållbar livsmedelsförsörjning, bland annat genom att producera en större andel av vår egen mat.

Vi behöver öka livsmedelsproduktionen i Västerbotten och i hela landet. Mer mat i Västerbotten, vår regionala livsmedelsstrategis övergripande mål är att stimulera till ökad efterfrågan och produktion av livsmedel från Västerbotten.

Vi har goda förutsättningar att lyckas. Livsmedelsproduktionen i Västerbotten kan ske med förhållandevis låg miljö- och klimatbelastning och bidrar positivt till den biologiska mångfalden och ett öppet kulturlandskap. Här finns gott om vatten, frisk luft, grön energi, bördig jordbruksmark, en rik natur med fjäll och skog med renbeten och riklig tillgång till bär, svamp, vilda djur och fisk i både sött och bräckt vatten.

Intresset för närproducerad mat med hög kvalitet och smak har ökat på de senaste åren och ett oroligare säkerhetspolitiskt läge har ökat medvetenheten om betydelsen av en lokal och nationell livsmedelsförsörjning. En ökad produktion av livsmedel bidrar till flera mervärden för länet men framförallt till fler arbetstillfällen och hållbar tillväxt i hela Västerbotten.

Västerbotten har en lång tradition av mathantverk som har lockat många besökare till länet och Västerbotten har goda förutsättningar för en ökad matturism som sätter den västerbottniska gastronomin på världskartan.

Den regionala livsmedelsstrategin pekar på behovet av insatser inom ett stort antal områden. Goda villkor för företagande är grundläggande för en positiv utveckling. Det handlar bland annat om smidiga kontakter med myndigheter, god tillgång rådgivning och en fungerande infrastruktur. Vi behöver också synliggöra den närproducerade maten och på olika sätt stimulera en ökad efterfrågan på mat från Västerbotten. Den natur och miljö där livsmedelsproduktionen sker måste värnas. De livsmedel som produceras ska vara bra för människors hälsa, innebära en god djuromsorg och ge så liten påverkan på den omgivande miljön som möjligt. Det gäller oavsett om produktionen sker på jordbruksmark, i renbeteslandet eller på annan mark. Förmågan till innovation och utveckling behöver stärkas i hela livsmedelkedjan och utbildningssystemen som försörjer branschen med arbetskraft behöver utvecklas. Vi har redan i dag i länet forskning och utveckling som omfattar olika delar livsmedelkedjan men det behövs mer och fler insatser inom området och en ökad samverkan mellan olika aktörer.

Det här är Västerbottens första regionala livsmedelsstrategi. Vi vill tacka alla – företagare, forskare, representanter för myndigheter och intresseorganisationer och andra med intresse i livsmedelssektorn - som har bidragit med sin kunskap kring vilka möjligheter, utmaningar och utvecklingsbehov som finns i livsmedelssektorn i Västerbotten. Dessa insatser har varit helt avgörande för strategins tillkomst. Vi välkomnar nu alla i det fortsatta arbetet för Mer mat från Västerbotten.

Rickard Carstedt, ordförande regionala utvecklingsnämnden, Region Västerbotten

Helene Hellmark Knutsson, landshövding, Länsstyrelsen Västerbotten

Lotta Folkesson, ordförande, LRF Västerbotten

Mer mat från Västerbotten

Övergripande mål

Den Regionala livsmedelsstrategins övergripande mål är en

Ökad efterfrågan och hållbar produktion av livsmedel från Västerbotten

Strategin ska bidra till måluppfyllelse i den nationella livsmedelsstrategin och den regionala utvecklingsstrategin

Mer mat från Västerbotten skapar utveckling

Jobb och tillväxt i staden och på landsbygden

Livsmedelsnäringen skapar jobb och tillväxt. Arbetstillfällen skapas i hela värdekedjan. Jordbruket i länet genererar redan idag ett stort antal arbetstillfällen, företagen som förädlar livsmedel bidrar med nästan lika många och jobben i livsmedelsnäringen kan bli fler. Mat med lokal prägel stärker besöksnäringen. Med en ökad produktion och konsumtion av mat från Västerbotten kan jobben bli fler både på landsbygden i staden.

Ett öppet kulturlandskap

Västerbotten är ett län nästan helt täckt av skog. Men längs älvdalar och åar, på slätterna vid kusten och även i skogslandskapet bryts skogen upp och kulturlandskapet öppnar sig med åkrar, ängar och jordbrukets ladugårdar och lador. I fjällen är renen en förutsättning för en öppen fjällmiljö. Det här är landskap människor trivs i och som vi vill värna och vårda.

Klimat, miljö, biologisk mångfald och djurens välfärd

Västerbotten kan producera mat på ett hållbart sätt med hänsyn till klimat, miljö och djurens välfärd. Kortare transporter ger mindre transportrelaterade utsläpp. Jordbruk och rennäring är också viktigt för att bevara mångfalden av växter och djur i landskapet.

Livsmedelsberedskap och global matförsörjning

Världen behöver mer mat. På många håll i världen försämrars nu på grund av klimatförändringar förutsättningarna för att producera mat. Så är inte fallet i Västerbotten. Att producera mer av den mat vi behöver är viktigt både för att nå en ökad regional och lokal beredskap men också för att ta ansvar för Sveriges och världens livsmedelsförsörjning

Stolthet och värdskap

En matkultur som bygger på landskapets förutsättning, på både tradition och nytänkande stärker vår identitet och gör oss stolta över vår del av världen och stärker Västerbottens attraktivitet. En rik matkultur blir också allt viktigare för att locka besökare från andra delar av Sverige och världen.

Foto: Jonas Westling

Foto: Lena Friborg

Så här fungerar strategin

Livsmedelsstrategin har flera funktioner

Strategin ska stärka en långsiktigt hållbar matproduktion genom att

- synliggöra livsmedelsproduktionen och lyfta fram regionens utmaningar och möjligheter och samt ange målbild för 2030.
- stimulera såväl privata som offentliga aktörer till samarbete och samhandling
- fungera vägledande vid prioritering av offentliga satsningar och initiativ.
- utgöra ett underlag för påverkansarbete, lokalt, regionalt, nationellt och på EU-nivån.
- utgöra en orientering om livsmedelssektorn i Västerbotten

Många faktorer påverkar hur livsmedelsnäringen utvecklas. Nationella och europeiska regelverk och stödsystem är starkt styrande tillsammans med skatte- och handelspolitik. Den regionala livsmedelsstrategin tar fasta på insatser som kan initieras och genomföras på den regionala och lokala nivån i samverkan mellan näringsliv, myndigheter och intresseorganisationer.

Intressenter och genomförande

Genomförandet sker i en stor grupp av intressenter

Strategin vänder sig till alla som arbetar med eller har intresse av regionens livsmedelsproduktion. För att ambitionerna i strategin ska kunna förverkligas behövs en omfattande medverkan av ett stort antal intressenter. Det är i livsmedelsnäringen som den stora delen av genomförandearbetet sker – i primärproduktion och förädling, i handeln och hos distributörer och i regionens besöksnäring. Länets 15 kommuner har genom sina näringslivskontor, sitt ansvar för planering av mark och vatten och det stora antal måltider som serveras i de offentliga köken en stor möjlighet att påverka utvecklingen. Insatser från utbildningsanordnare, forskare och aktörer inom innovations- och affärsstödsystemet behövs för en önskad kunskapsutveckling. Branschorganisationer, konsument- och miljöorganisationer och andra ideella organisationer kan också göra betydelsefulla insatser. Under framtagandet har aktörer från alla ovanstående intressegrupper varit engagerade och delat med sig av värdefull kunskap, erfarenheter, underlag och fakta. Alla inspel har varit mycket värdefulla och strategin ska fungera som en inbjudan till dem och alla andra som vill delta i genomförandet.

Samarbetsparterna tar ett samlat ansvar

Framtagandet av Livsmedelsstrategin för Västerbottens län – Mer mat från Västerbotten har skett i samarbete mellan Region Västerbotten, Länsstyrelsen Västerbotten och LRF Västerbotten. Samarbetsparterna tar ett samlat ansvar för en övergripande samordning av genomförandet och för att följa upp utvecklingen mot målen.

Handlingsplaner

Genomförandefasen kommer att kräva en mer konkret planering av insatser. Därför planeras att ett antal handlingsplaner eller andra fördjupade planer ska tas fram för olika delar av strategin. Detta görs i samverkan med berörda intressenter för det aktuella området. I arbetet med handlingsplaner är ambitionen att om möjligt ta fram indikatorer för strategins målbilder.

Verktyg för genomförande

Företag och verksamhetsutövare inom livsmedelsnäringen bidrar dagligen till strategins måluppfyllelse genom att på ett konkret sätt bedriva, utveckla och investera i sina verksamheter. Myndigheters och intresseorganisationers insatser är av mer övergripande karaktär och utgörs exempelvis av:

- Utbildning och kompetensutvecklingsinsatser
- Finansiellt stöd till investeringar och utvecklingsinsatser
- Affärsutvecklingsinsatser och rådgivning
- Synkronisera aktörer och skapa samverkansarenor
- Omvärldsanalys och kunskapsstöd
- Påverkansarbete och kommunikation
- Styrning genom policy, strategier och riktlinjer
- Myndighetsbeslut och kontroll
- Upphandling och inköp
- Planering för mark- och vattenanvändning

Strategins disposition

Inledning med utgångspunkter: Inledningen beskriver syfte, utgångspunkter för strategin och strategins funktion.

Mer mat från Västerbotten - utvecklingen vill vi se:

Avsnittet presenterar regionens resurser för livsmedelsproduktion och den utveckling vi vill att strategin ska bidra till inom primärproduktion och förädling. En fördjupad beskrivning av livsmedelsproduktionen finns i en bilaga, sist i dokumentet.

Fyra strategiska områden: I strategin beskrivs fyra strategiska områden som var för sig bryts ned i ett antal insatsområden med målbilder och insatser. De strategiska områdena och insatsområdena följer inte de olika produktslag utan beskriver mål, insatser, möjligheter och utmaningar som är mer generella för livsmedelsnäringen.

Samspel med andra strategier och mål

Den regionala livsmedelsstrategin ska samspela med andra mål och strategier på lokal, regional, nationell och internationell nivå. Här presenteras några av de strategi- och målarbeten som har stor koppling till den regionala livsmedelsstrategin.

Den nationella livsmedelsstrategin

Ett av syftena med den regionala livsmedelsstrategin är att bidra till arbetet med att uppnå målen i den nationella livsmedelsstrategin, "Livsmedelsstrategi för Sverige – fler jobb och hållbar tillväxt i hela landet". Den nationella strategins övergripande mål lyder "En konkurrenskraftig livsmedelskedja där den totala livsmedelsproduktionen ökar, samtidigt som relevanta nationella miljömål nås, i syfte att skapa tillväxt och sysselsättning och bidra till hållbar utveckling i hela landet. Produktionsökningen, både konventionell och ekologisk, bör svara mot konsumenternas efterfrågan. En produktionsökning skulle kunna bidra till en ökad självförsörjningsgrad av livsmedel. Sårbarheten i livsmedelskedjan ska minska."

Den nationella strategin har tre delmål. Det första handlar om regler och villkor för en hållbar och konkurrenskraftig livsmedelskedja, det andra om en stärkt marknad för svenska livsmedel och hållbara och medvetna val och det tredje handlar om att skapa kunskaps- och innovationssystem för en ökad produktivitet och mer innovation i livsmedelskedjan samt hållbar produktion och konsumtion av livsmedel. Den regionala livsmedelsstrategin ansluter till den nationella strategins mål och har ett liknande upplägg på de strategiska områdena.

Regional utvecklingsstrategi och andra regionala styrdokument

Den regionala livsmedelsstrategin ska också bidra till att uppnå målen i den regionala utvecklingsstrategin, Västerbotten – en attraktiv region där olikheter skapar utvecklingskraft 2020 – 2030, (RUS) som är den samordnande regionala strategin och är regionens övergripande strategi för det regionala tillväxt- och utvecklingsarbetet i Västerbotten. Andra regionala strategier med starka beröringspunkter är exempelvis Regionalt skogsprogram, som har ett särskilt insatsområde kring mat från skogen, Tillsammans för klimatet – som är Västerbottens regionala klimat och energistrategi och som fördjupar sig i klimataspekterna av länets livsmedelsproduktion. Handlingsplan för klimatanpassning visar bland annat behovet av att anpassa livsmedelsproduktionen för ett förändrat klimat. En ny regional innovationsstrategi tas fram under det närmsta året och där behöver frågorna om stärkt innovationskraft i livsmedelssektorn adresseras. Den regionala livsmedelsstrategin ska också bidra till genomförandet av regionplanen som är Region Västerbottens övergripande verksamhetsplan

Det regionala folkhälsoarbetet

Mat och folkhälsa är nära sammankopplat. Region Västerbotten har under en lång tid bedrivit ett intensivt folkhälsoarbete med syfte att skapa en bättre och mer jämlik hälsa hos invånarna. Västerbottens läns landsting (nuvarande Region Västerbotten) påbörjade 1985 ett projekt där målsättningen var att förebygga hjärtsjukdomar och diabetes i Västerbottens län. Projektet började i Norsjö med den då högsta förekomsten av hjärtsjukdomar. Projektet, som senare spred sig till hela länet och lade grunden för Västerbottens hälsoundersökningar. Arbetet banade också vägen för den nationella märkningen Nyckelhålet. Länsstyrelsen Västerbotten har ett under 2020–2021 ett regionalt uppdrag att skapa regional samordning av folkhälsoarbetet.

Sveriges folkhälsa är vid en global jämförelse god, men sjukdomar kopplade till livsstil är ett allvarligt problem. Folkhälsomyndigheten uppskattar att cirka 90 000 svenskar årligen insjuknar i sjukdomar som kan knytas till mat och brist på fysisk aktivitet. Forskning visar att hälsosamma matvanor kan bidra till att minska risken för många livsstilssjukdomar exempelvis hjärt- och kärlsjukdom diabetes, cancer och psykisk ohälsa. Mat som konsumeras och produceras i Västerbotten bör vara hälsosam och livsmedelsstrategin ska bidra till det regionala arbetet med en förbättrad folkhälsa.

Agenda 2030

Livsmedelsstrategin har FN:s globala mål för hållbar utveckling, i siktet. Strategin berör i stort sett alla mål i Agenda 2030 på något sätt. Den regionala utvecklingsstrategin utgår helt från målen i Agenda 2030. Länsstyrelsen Västerbotten har som uppdrag att verka för genomslag av Agenda 2030. LRF har integrerat Agenda 2030 i sitt arbete för en hållbar livsmedelsproduktion.

Sveriges nationella och regionala miljömål

Sveriges övergripande miljömål, generationsmålet, är att till nästa generation lämna över ett samhälle där de stora miljöproblemen är lösta, utan att orsaka ökade miljö- och hälsoproblem utanför Sveriges gränser. Generationsmålet tillsammans med nationella miljö- och etappmål bildar det svenska miljömålssystemet.

På regional nivå har länsstyrelsen uppdrag att verka för miljömålets genomslag. Genomförandet sker tillsammans med kommuner, näringsliv, frivilliga organisationer och andra aktörer med hjälp av det regionala åtgärdsprogrammet Hållbara Västerbotten – åtgärdsprogram med miljömålen i siktet 2019–2025. Livsmedelsproduktion kan ha både positiv och negativ inverkan på miljön och den regionala livsmedelsstrategin lägger stor vikt vid miljöaspekterna av livsmedelsproduktionen.

Agenda 2030

Generationsmålet

Sveriges miljömål

Mer mat– utvecklingen vi vill se

Västerbotten har goda förutsättningar för en hållbar ökning av både primärproduktion och förädling av livsmedel. Här följer en presentation av regionens resurser ökad livsmedelsproduktion och den utveckling vi se. Mer fakta om möjligheter, utmaningar och potential för produktionsökning finns i bilagan, sidorna 53-62. Strategins mål och insatser för att stimulera utvecklingen redovisas i de efterföljande strategiska områden där strategin pekar på mer övergripande insatser för att öka efterfrågan, stärka företagens villkor, skapa en hållbar produktion och bidra till innovation och kompetensförsörjning i hela sektorn.

Djurfoder, spannmål och oljeväxter

Vi vill se en ökad självförsörjningsgrad på djurfoder och utveckling av en lönsam produktion av spannmål och oljeväxter för humankonsumtion.

Vallodling fungerar bra i det norrländska klimatet. Länet är självförsörjande på vall och det finns även potential för en effektivare odling som kan skapa utrymme för mer av andra grödor. Vall är flerårig och ger klimatmässiga fördelar. Odlingen av spannmål går huvudsakligen till djurfoder, men täcker bara behoven till cirka 50 procent. Det finns också ett ökande intresse i bagerinäringen för lokalt odlat spannmål och regionen har behov av en modern kvarn. Kallt klimat försvårar idag storskalig produktion av baljväxter det behövs ett utvecklingsarbete för att produktionen ska kunna öka.

Närodlat vegetabilier – efterfrågan större än utbudet

Vi vill se en produktion som möter upp efterfrågan på svenska närproducerade vegetabilier och en ökad förädling.

Efterfrågan på närodlat grönsaker, potatis, bär, baljväxter och vegetabilier är större än utbudet och det finns ett ökande intresse för odling. Svampodling är också en möjlighet. Rekoringar och andra försäljningsvägar som ger direktkontakt med kund kan öka lönsamheten. Det finns potential till en ökad odling både på friland, i växthus och annan inomhusodling

Honung

Vi vill se många fler hobbyodlare och även etablering av ett antal professionella biodlare.

Bodling ger inte bara honung utan bina utför också en viktig ekosystemtjänst genom pollinering. Det finns ett stort intresse för kurser om bodling och produktion av honung kan ge en sidoinkomst.

Mjolk och mejeri – en regional styrka att bygga vidare på

Vi vill se:

- en ökad mjölkproduktion. Antalet mjölgårdar och antalet kor ska öka i stället för att minska.
- fler gårdsmejerier som ger ökad lönsamhet, mer lokal prägel som lockar nya människor till branschen
- att Västerbotten blir än mer känt för sin ostkultur och sina många högkvalitativa mejeriprodukter och goda ostar.

Förutsättningarna för att producera mjölk är goda och det finns en lång tradition av mejeriproduktion. Idag finns runt 200 mjölgårdar i länet. Mjölken är det enda livsmedel regionens bönder producerar ett överskott på och mjölken är den livsmedelsråvara som har det största ekonomiska värdet i Västerbotten. Västerbottensosten har satt regionen på ostkartan och på senare tid har ett antal mindre mejerier startat upp.

Nöt, gris och lamm – högre grad av självförsörjning

Vi vill se:

- en större produktion av kött från nöt, gris och lamm i Västerbotten
- fler lokala slakterier som ger kortare djurtransporter och en tryggare marknad för köttproducenterna.
- en ökad lokal profilering och marknadsvärde på kött och charkprodukter.

En stor del av köttet vi konsumerar importeras vilket visar en potential för ökad produktion och konsumtion av kött från Sverige. I Västerbotten står nötköttet för mer än 75% av köttproduktionen och merparten av köttet kommer från mjölkproduktionen. Produktionen av gris är relativt liten idag i Västerbotten och lammköttproduktionen är mycket liten. Det finns ett 10-tal charkuterier som förädlar köttet. Slakterikapaciteten är ibland ett hinder för branschen.

Fågel och ägg

Vi vill se en ökad produktion som bättre möter upp efterfrågan på närproducerade ägg och utveckling av produktion av kött från fågel.

Länet har en handfull äggproducenter som bedriver kommersiell äggproduktion. Till det kommer den småskaliga icke registrerade produktionen. Det är stor efterfrågan på lokalt producerade ägg och produktionen kan öka för att möta efterfrågan. Länet har idag ingen kommersiell uppfödning av fågel och i länet finns inte heller något fågelslakteri. Det utgör ett hinder för tillvaratagande av kött från äggproducerande hönor

Vild och odlad fisk – mer fiske och ökade värden

Vi vill se ett ökat eller bibehållet havsfiske, fler som fiskar till försäljning i sjöar och älvar och en fortsatt kassodling med de bästa miljölösningarna, företag som undersöker möjligheten att etablera landbaserade fiskodlingssystem och en fortsatt utveckling av inom fiskförädling.

Havsfiske av abborre och sik omfattas inte av fiskekvoter, har inte heller höga dioxinhalter och kan fiskas mer. Insjöfisk är också en outnyttjad resurs färdig att fiskas upp. Kassodlingar producerar mycket fisk, är robusta och lönsamma, men expansion försvåras idag av långa tillståndsprocesser. Landbaserad fiskodling spås vara framtiden men brottas idag med lönsamhetsproblem. En ökad förädling av fisk oavsett ursprung ger mer värde om stannar i regionen.

Renen – ökat värde på renkött

Vi vill se ökad lönsamhet i rennäringen genom ökad förädling och ökat värde på försäljningen av renköttprodukter.

Renens sätta att leva på fjället och i skogen och gör den till ett unikt livsmedel. Västerbotten är en del av Sápmi och det samiska köket har en lång tradition och kännetecknas av att man tillvaratar hela djuret. Det finns en förädlingskultur i de samiska hemmen som i högre grad kan omvandlas till företagande och produkter för marknaden.

Vilt – inte bara i jägarnas frysboxar

Vi vill se en värdeökning genom ökad förädling och försäljning och att vilt blir en viktigare del i ett lokalt präglat mathantverk.

Älgen dominerar det fällda viltet. 2015 fälldes 11 500 älgar i Västerbotten. Uppskattningsvis hamnar cirka 90% av köttet i jägarnas egna frysboxar och en utmaning är att öka förädling och försäljning.

Vilda bär – skogens guld med potential att skapa en ny industri

Vi vill se en ny bärindustri som växer fram med större volymer plockade bär, nya förädlade produkter och nya marknader som gör att mer av värdet från bären stannar i regionen.

Bären är den ekonomiskt näst största livsmedelsråvaran i Västerbotten. Det plockas årligen bär i länet till ett värde av ca 180 miljoner kronor, huvudsakligen av utländska plockare. Uppskattningar visar att endast runt 10 procent av bären plockas. Det allra mesta av bären exporteras sedan helt obearbetade. Ett fåtal företag arbetar med att göra bland annat dryck och sylt, men potentialen är stor för en utveckling av många nya och innovativa produkter.

Vilda örter och svamp

Vi vill se fler som plockar, förädlar och säljer vilda örter och svamp.

Det finns ökande intresse för använda vilda örter som kvanne, mjölkört och maskros och olika typer av svamp, i matlagning, som kryddning och även som en råvara till hälsoprodukter. I länet finns företag som plockar, förädlar och säljer vilda råvaror från skog och mark. Plockning av örter för kommersiellt bruk kräver tillstånd av markägare och vid större mängder av länsstyrelsen.

Övrig livsmedelsindustri

Vi vill se en växande livsmedelsindustri, gärna baserad på regionens livsmedel, men också med råvaror utifrån.

Genomgången hittills har handlat om regionens möjligheter att utveckla regionens primärproduktion och förädling av inhemska råvaror. Men det finns också en del av industrin som hämtar sina råvaror utifrån, som bagerier, dryckestillverkare med flera, även dessa har stor potential till utveckling.

Helt ny typ av mat

Kommer vi att äta insekter år 2030? Eller helt annan ny typ av mat. Mat som baseras på cellulosa? Eller är tillverkad av el och koldioxid. Mycket spännande utveckling kring ny typ av mat pågår.

Fyra strategiska områden

Foto: Jonas Westling

1. Hållbar efterfrågan på närproducerade livsmedel

En ökad efterfrågan på närproducerade livsmedel i Västerbotten, i de offentliga köken, i besöksnäringen och bland Västerbottens invånare men även nationellt och internationellt stärker regionens livsmedelsnäring, bidrar till minskade transporter, minskad klimatbelastning och en minskad sårbarhet för livsmedelskriser. Det här strategiska området handlar om hur vi kan öka kunskapen om de mervärden som maten från regionen ger och hur det kan bli lättare att handla mer närproducerat. Det strategiska området tar också upp behovet av att minska matsvinnet.

1:1 Fler väljer mat från Västerbotten

Målbild 2030

Västerbottens invånare känner stolthet över den lokala maten, har god kunskap om den och väljer i hög grad produkter från Västerbotten eller närområdet. Maten från Västerbotten är välkänd och uppskattad nationellt och internationellt för den goda och genuina maten.

För att nå målen behövs insatser för

- ökad medvetenhet om den närproducerade matens betydelse för miljö, klimat, hälsa, arbetstillfällen, kulturlandskap och biologisk mångfald
- att stärka berättelsen om maten och råvarorna från Västerbotten
- stärka event där mat och dryck från regionens lyfts både lokalt, nationellt och internationellt

Initiering av insatser och uppföljning av utvecklingen

Våra val av inköp av livsmedel påverkas av många faktorer och röster. Berättelsen om den goda, genuina, hälsosamma maten från Västerbotten förs fram av enskilda, livsmedelsföretag, intresseorganisationer, kockar, restauranger och även myndigheter – alla kan vara ambassadörer för regionens mat och dryck i de kanaler som var och en förfogar över men en ökad samhandling är nödvändig. Region Västerbotten, LRF Västerbotten och Länsstyrelsen Västerbotten tar ett samlat ansvar för att i samverkan med intressenterna driva på och följa utvecklingen mot målbilden.

Hållbart med ursprung i Västerbotten

Den mesta maten som konsumeras i Sverige handlas i dagligvarubutiker, lagas och äts hemma. Genom att välja närproducerad mat kan konsumenter bidra till flera hållbarhetsaspekter. I Västerbotten hotas den biologiska mångfalden av att jordbruksmark läggs ned. Vår egen landskapsfågel, storspoven är en av de som hotas. Även vi människor uppskattar det öppna landskapet. Svensk lagstiftning ställer höga krav på djurvälstånd och Västerbottens djur mår generellt sett bra. Livsmedelsproduktion skapar arbetstillfällen i både primärproduktion och i förädling och att välja närproducerad mat bidrar till utveckling både i regionens landsbygd och i mer urbana delar.

Olika undersökningar visar att intresset för svensk mat har ökat. Svensk märkning AB utförde 2017 en marknadsundersökning som visade att 9 av 10 är positiva till mat och dryck från Sverige och nästan 6 av 10 tittar alltid efter svensk mat när de handlar. Västerbottningarnas köptrohet till lokala varumärken betyder mycket för livsmedelsproduktionen i regionen och den utvecklingen kan stärkas ytterligare.

Närproducerat - klimatsmart

Att välja mat från Västerbotten och norra Sverige ger också en klimativinst. Transporterna kortas vilket ger minskade utsläpp och produktionen är också mer klimatsmart än på många andra platser. Svensk mjölk-, nötkött- och äggproduktion har bland de lägsta klimatutsläppen inom EU, och utsläppen från produktionen i EU är i sin tur är lägre än det globala genomsnittet. Exempelvis har mjölkproduktionen i Sverige 44 procent lägre klimatutsläpp än det globala genomsnittet.

Naturvårdsverket redovisar i en rapport från 2018 att 74 procent av de klimatbelastande utsläppen från konsumtion av mat sker i andra länder. Samma rapport visar att konsumtionsbaserade koldioxidutsläpp har minskat med 11 procent inom Sveriges gränser och i stället ökat i andra länder. Ännu finns ingen regional statistik om konsumtionens klimatpåverkan. Naturvårdsverkets PRINCE-rapport stärker bilden av svenskt jordbruk som klimatsmart och slutsatsen är att svenska konsument kan minska sitt klimatavtryck genom att välja svensk mat i stället för importerad.

Märkningar som hjälp för konsumenten

Det finns olika märkningar som hjälp för konsumenterna. Några exempel finns i figuren på sidan 17. Märkningen från Sverige visar att maten är svensk. Nyckelhålet är en uppfinning från Norsjö som kom fram i det långsiktiga hälsofrämjande arbetet som gjorts där och som sedan spridits till hela landet. KRAV-märket och EU-lövet visar att en vara är ekologiskt producerad. Länsstyrelsen har tillsammans med handlare i Västerbotten tagit fram en märkning som ska användas i butik som ska lotsa kunderna till den närproducerade maten.

Västerbotten har matrenommé att bygga på

Västerbotten har kommit en bra bit på väg när det gäller att bygga ett renommé som mat- och smakregion. Betydelsen av Västerbottensostens närvaro på marknaden i nästan 150 år är av stor betydelse. Med sin tydliga profil bidrar den till att Västerbotten som smakregion uppmärksammas.

På den nationella arenan har länet arbetat in en mycket lång tradition med "Västerbotten på Grand". Det skapades redan 1991 på initiativ av Hushållningssällskapet. Syftet var främst att lyfta fram de västerbottniska livsmedelsråvarorna. Det har varit en långsiktig satsning över 27 år, som sannolikt har haft en stor betydelse för att sätta Västerbotten på den svenska matkartan. Andra viktiga arenor för att lyfta fram den regionala och lokala maten är de festivaler, matfester, rundturer och marknader som anordnas runt i länet. Det finns även en rad välkända individer med rötter i Västerbotten som fungerar som ambassadörer för den västerbottniska maten nationellt.

Utgångsläget för att lyfta norrländsk terroir och norrländska smakupplevelser är gott men arbetet behöver bli mer strategiskt. Vi behöver bli bättre på att nyttja befintliga event och vid behov skapa nya. Ursprungsmärkning är ett sätt att ta vara på mervärden både i restauranger och för enskilda produkter. Vi behöver stärka samarbetet i norra Sverige och tillsammans lyfta fram berättelserna om den genuina och hållbara maten från norr.

Fakta: märkningar

Obligatoriska märkningar på livsmedel

Livsmedelsförpackningar märks som hjälp för konsumenter att göra medvetna och säkra val.

- Märkningen ska vara tydlig, på svenska och inte vara vilseledande.
- Det ska framgå vad det är för slags livsmedel med förteckning över ingredienser, mängder, näringsdeklaration, allergener, bäst före-dag, kontaktuppgifter med mera. Ursprung ska anges på kött, frukt och honung.
- En ny märkning är "bra efter bäst före-dag", i avsikt att stimulera konsumenter att lukta och smaka på maten innan den slängs.

Exempel på frivilliga märkningar

Från Sverige. Märkningen innebär att produkten är från Sverige. Märkningen ägs av LRF, Livsmedelsföretagen och Svensk dagligvaruhandel.

Nyckelhålet. Hälsofrämjande arbete i Norsjö runt hjärt- och kärlsjukdomar ledde fram till idén om en märkning av livsmedel med en hög fiberhalt, lågt innehåll av fett och socker. Det blev inspiration till Livsmedelsverkets utveckling av nyckelhålet.

KRAV-märket visar att en vara är ekologiskt producerad. KRAV ställer ofta högre krav på produktionen än att den kan definieras som ekologisk. KRAV-märket ägs av föreningen KRAV.

EU Ekologiskt är den europeiska märkningen för ekologisk produktion. Vad som får kallas ekologiskt styrs av en EU-förordning, bland annat att maten är producerad utan konstgödsel och kemiska bekämpningsmedel.

Fairtrade är en internationell certifiering av råvaror som innebär att varan är producerad med hänsyn till sociala, ekonomiska och miljömässiga krav. Fairtrade Sverige ägs av LO och Svenska kyrkan.

MSC-miljömärket visar att fisken är vildfångad, kommer från ett livskraftigt bestånd och har fiskats med omtanke om havsmiljön. Märket ägs av en icke vinstdrivande organisationen MSC.

Tillsammans med länets lanthandlare har Länsstyrelsen utarbetat en märkning för att göra det lättare att hitta lokalt producerad mat.

1:2 Mer närproducerad mat i de offentliga köken

Målbild 2030

Mer närproducerade livsmedel serveras till kunder och patienter, i personalmatsalar, förskolor, skolor och gymnasieskolor samt vid arrangemang och konferenser.

För att nå målen behövs insatser för

- att styrdokument bereder större plats för den lokala maten på den offentliga tallriken
- ett stärkt samarbete mellan länets kommuner och region för mer närproducerade livsmedel i de offentliga köken
- ett ökat samspel mellan livsmedelsproducenter, förädlingsledet, grossister, transportörer, upphandlare och de offentliga köken till exempel genom branschdialoger
- god tillgång till kompetensutveckling i de offentliga köken
- kunskapsutveckling och stöd för de leverantörer och grupper av leverantörer som vill lämna anbud till offentlig sektor

Initiering av insatser och uppföljning av utvecklingen

Vad som hamnar på den offentliga tallriken beror på en kedja av beslut. Kommuner och region sätter ramar genom budget och styrdokument och köksansvariga fattar dagliga beslut om vilken mat som ska inhandlas och lagas. Producenter ska vara intresserade och ha möjlighet av att leverera och distributionen ska fungera. Hela kedjan av aktörer måste fungera tillsammans. Region Västerbotten serverar ett stort antal måltider i sin verksamhet och har ett väl etablerat och formaliserat samarbete med länets kommuner och tar ett samlat ansvar för att i tillsammans med samarbetsparterna och de andra intressenterna initiera insatser och att följa utvecklingen för mer närproducerad mat på den offentliga tallriken.

Många portioner i offentliga kök

Inköp av mat till de offentliga köken motsvarar cirka 4 procent av den svenska livsmedelshandeln. Men antalet dagliga portioner som tillagas är stort. Bara Umeå och Skellefteå kommuner tillsammans serverades dagligen 42 000 portioner under 2018. Offentliga verksamheters val av leverantör kan därför ha stor betydelse.

Fakta: Vad menas med närproducerat?

Det finns ingen allmänt överenskommen definition på vad som är en närproducerad vara. En del produkter går att hitta i det absoluta närområdet, andra finns inom länet eller i den nordliga dimensionen, i vissa fall behöver Finland och Norge inkluderas. Ibland är svenskt det mest närproducerade som går att uppnå. Västerbottens myndigheter, regioner och kommuner gör olika tolkningar. Flera grossister och livsmedelskedjor definierar närproducerat som mat från de fyra nordligaste länen.

Kommuner och medborgare vill ha lokal mat

Norrmejerier undersökte hösten 2020 kommunernas intresse för lokalt producerad mat. 12 av Västerbottens 15 kommuner deltog i undersökningen. 7 svarade att de har en strategi för upphandling av närproducerad mat och 3 kommuner svarade att de har mål för hur stor andel av maten som ska vara närproducerad. 2019 genomfördes intervjuer med politiker och anställda i några av länets kommuner och med några av länets producenter. Svaren visade att politikerna lägger stor vikt vid att handla närproducerat och det fanns ett större intresse för närproducerat än för ekologiskt. 94 procent av västerbottningarna tycker att det är mycket eller ganska viktigt att kommuner köper lokalproducerade livsmedel, visar en Sifo-undersökning gjord på uppdrag åt Norrmejerier.

Det finns utmaningar...

Upphandling av närproducerad mat har utmaningar. I intervjuer har kostpersonal beskrivit att köp av närproducerad mat ofta innebär att maten har en lägre förädlingsgrad och ibland är det svårt att köpa tillräckligt stora volymer av en leverantör. En annan viktig faktor är personalens utbildning, kompetensutveckling och arbetsvillkor. Det kräver en större yrkeskunskap att en köpa en något mindre förädlad råvara än att köpa ett helfabrikat och värma upp. Måltidsverksamhetens budget kan också vara en begränsande faktor. Lagen om offentlig upphandling lyfts inte fram som ett stort hinder. Synen på kommunen som kund kan däremot vara ett hinder. Skälen är flera. Det handlar bland annat om det administrativa arbetet med att lämna ett anbud, eller svårigheter att binda upp sig för att leverera en viss volym. Vissa producenter uttrycker att kommunen inte kan konkurrera prismässigt. Upphandlingarna kan också innehålla krav på särskilda förpackningsstorlekar eller specifika säkerhetskrav på till exempel fordon som försvårar för mindre leverantörer att lämna anbud.

... som kan övervinnas

Det görs insatser för att överkomma svårigheterna. Vissa kommuner försöker underlätta för lokala producenter att lämna anbud genom att bryta ut varugrupper ur en större upphandling. Det har exempelvis gjorts vid upphandling av mjölk till Region Västerbotten och länets kommuner och på några håll även för kött, vilt, potatis och bröd. Enstaka kommuner har delat upphandlingen så att en liten producent kan leverera till ett enskilt kök. Att lämna anbud i en offentlig upphandling kan ge möjlighet till försäljning av större volymer under en längre tid, men för den mindre producenten kan det både upplevas krångligt och begränsas av krav om volymstorlek och av produktbredd. Samarbeten mellan flera producenter har i vissa fall visat sig vara en framkomlig väg. Det behövs en förstärkt dialog och erfarenhetsutbyte länge hela kedjan från producent, via grossister, upphandlare och de offentliga köken kring vilka vägar som fungerar för att det ska landa mer närproducerad mat på de offentliga tallrikarna.

Foto: Unsplash

Foto: Unsplash

1:3 Lokal mat i restauranger och en ökad måltidsturism

Målbild 2030

Mat och dryck från Västerbotten är en etablerad reseanledning och en självklar del av en måltidsupplevelse i regionen

För att nå målen behövs insatser för

- enklare kommunikation och ett ökat samspel mellan måltidsarrangörer och lokala producenter
- att skapa ett tydligt budskap att kommunicera med omvärlden om den höga kvaliteten på maten från Västerbotten och norra Sverige
- att det finns tillgång till utbildning och kompetensutveckling riktad till kockar och andra måltidsarrangörer

Initiering av insatser och uppföljning av utvecklingen

Livsmedelsproducenter och måltidsarrangörer som till exempel restauranger och eventanordnare är tillsammans med länets livsmedelsproducenter de viktigaste aktörerna i arbetet för att skapa måltidsupplevelser som bygger på mat och dryck från Västerbotten. Som stöd finns destinationer, branschorganisationer, kommuner med flera. Måluppfyllelsen bygger på ett väl fungerande samarbete och kommunikation. Region Västerbotten Turism har uppdraget att stödja besöksnäringen i Västerbotten och Region Västerbotten tar ett samlat ansvar för att tillsammans med samarbetsparterna och övriga intressenter följa utvecklingen mot målbilden och initiera insatser.

Matupplevelsen är central i besöksnäringen

Måltiden blir allt viktigare i besöksnäringen. Maten är nu mer en egen reseanledning och måltidsturister kan utgöras av såväl utländska besökare, inhemska resenärer som restaurangbesökare på den egna hemorten. Fler äter ute och de inhemska restauranggästerna är mycket viktiga kunder. Fritidshusboende är också en grupp av restaurangbesökare vars betydelse ökar. De skapar en möjlighet för besöksnäringen att lämna säsongsberoendet och locka fler till restaurangerna året om. Allt fler måltidsupplevelser sker samband med upplevelser av kultur och natur utanför restaurangernas väggar och i Västerbotten har denna typ av måltid potential att växa stort.

De senaste åren har ett antal saluhallar startas i Västerbotten och de bidrar nu med nya reseanledningar. Kunderna, oavsett var de kommer ifrån vill höra berättelserna om människorna som producerat och förädlat maten, om restaurangens tillagning och hållbarhetsarbete. Att servera mat som bygger på regionala råvaror och tillagningsmetoder är en möjlighet för Västerbottens måltidsarrangörer att öka sin attraktionskraft. En sådan utveckling stärker också de regionala livsmedelsproducenterna.

Ökat samspel mellan livsmedelsproducenter och måltidsarrangörer

En avgörande utmaning är att stärka kopplingen mellan måltidsarrangörer och lokala producenter. Den mest grundläggande är att måltidsarrangörer ska känna till det lokala utbudet och att lokala producenter blir varse att det finns en efterfrågan på deras produkter i besöksnäringen. Kunskapen om varandras förutsättningar behöver också öka för att den gemensamma affären ska gynna båda parter. Det kan till exempel handla om förståelse för vilka grönsaker som kan levereras under olika säsonger och att det kan vara svårt för en mindre köttproducent att leverera stora mängder av en särskild styckdetalj. Livsmedelsproducenterna i sin tur behöver mer kunskap om vilka kvaliteter som efterfrågas av måltidsarrangörerna.

En annan mycket viktig faktor för att öka andelen närproducerad mat i regionens besöksnäring är tillgång till transporter. Här finns stora brister som i denna strategi diskuteras djupare i det strategiska området Företagens villkor och verklighet i avsnittet En fungerande distribution från kust till fjäll, sid X.

Tydliggöra budskapet om maten från Västerbotten

Länet har ett flertal gastronomiskt profilerade restauranger som använder närproducerade råvaror och ett välutvecklat mathantverk. Det finns ett brett utbud av restauranger med grön profil. Utanför länets tätorter finns en stor spännvidd bland restaurangerna där många erbjuder en naturnära och genuin måltidsupplevelse. Sveriges marknadsföringsorgan gentemot utlandet, Visit Sweden, har analyserat vad Sverige står för som måltidsdestination vilket resulterade i de två orden: Naturligt Progressiv. Med det menas användandet av naturliga råvaror, tillagade på traditionsbaserat men nyskapande vis. Västerbottens utbud och potential går hand-i-hand med detta. En kartläggning av länets måltidsturism initierad av Region Västerbotten Turism, visar att länet har många styrkor som inte nyttjas fullt ut och att näringen skulle behöva forma ett tydligare budskap om maten från Västerbotten.

Fakta: Slow Food Sápmi

Organisationen Slow Food Sápmi finns i Västerbotten och är en del av den globala SlowFood-rörelsen. Slow Food Sápmi arbetar tillsammans med måltidsarrangörer och producenter för att öka kunskaperna kring det samiska köket och stötta användningen av samiska, ekologiska och närproducerade livsmedel.

Kompetensförsörjning är avgörande

Kompetensförsörjning och tillgång till relevant utbildning är en av de största utmaningarna för besöksnäringens utveckling. Detta gäller inte minst för restauranger och större kök samt för regioner med gles befolkning och starka säsongsvariationer. Västerbottens utbildningsaktörer måste arbeta proaktivt för att de som utbildas inom ämnet även ska stanna kvar i regionen efter sin examen. För att det ska ske krävs tät samverkan med näringen i form av exempelvis praktikmöjligheter men även en tydlig kommunikation kring jobb möjligheter.

Pandemin visar på branschens sårbarhet

Besöksnäringen är mycket sårbar för händelser i omvärlden. Pandemin 2020 har inneburit stängda gränser och några företagare i besöksnäringen har tvingats stänga ner sina verksamheter medan andra snabbt har ställt om för att nå gäster på nya sätt. Visit Sweden uttrycker dock i rapporten Måltidstrender 2020 en förväntan om branschens återhämtning till 2023.

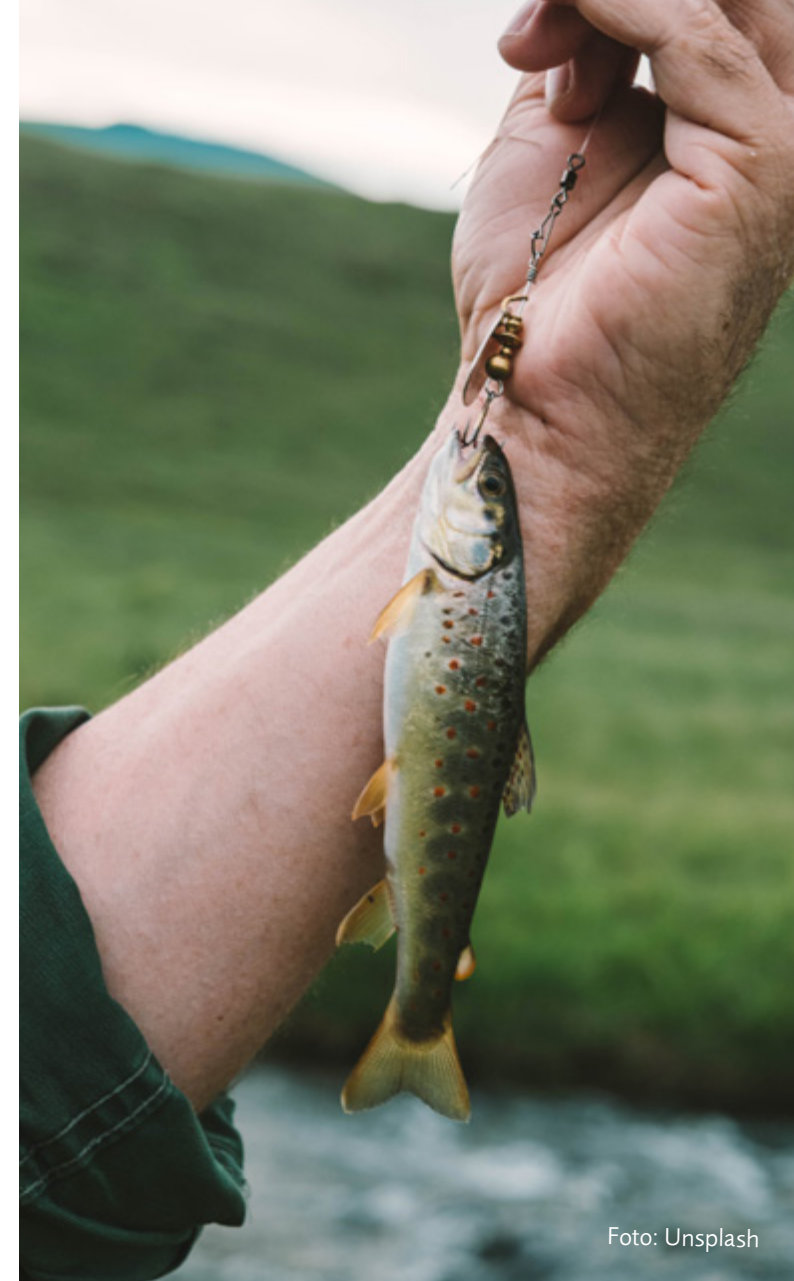

Foto: Unsplash

Foto: Peter Garpefjäll

1:4 Minskat matsvinn - för miljö, klimat och plånbok

Målbild 2030

Matsvinnet från hushåll, handel, restaurang och offentliga kök är halverat. Hela råvaran används i hela i livsmedelskedjan. Det oundvikliga matavfallet sorteras och återvinns.

För att nå målen behövs insatser för

- ökad kunskap om matsvinnets negativa påverkan på miljö- och klimat och hur man kan minska svinn genom genomtänkta inköp, förvaring, tillagning och rester i länets kök – i hushållen, i restaurangköken och i offentliga kök
- minskat matsvinn i produktionsledet och i dagligvaruhandeln

Initiering av insatser och uppföljning av utvecklingen

Matsvinnet finns i hela kedjan, från livsmedelsproducenter i primärproduktion och förädling via handel och distribution till konsumenter i hemmen och i restauranger. För att minska svinnets behovs ökad medvetenhet och kunskap, verksamhetsstyrning, tekniska lösningar med mera. Samarbetsparterna tar ett samlat ansvar för att följa utvecklingen och tillsammans med intressenterna initiera insatser.

Mest svinn i hushållen

Mat som slängs är ett slöseri med resurser och ger en onödig påverkan på klimat och miljö. Hushållen står för den allra största mängden matsvinn. Svenska hushåll slänger 45 kg fullt ätbar mat, per person och år. Hushållen skulle kunna spara 3000–6000 kronor per år genom planering av inköp, bättre förvaring och att lita på sina sinnen för att avgöra om maten är ätbar enligt Livsmedelsverkets handlingsplan för matsvinn, Fler gör mer. Västerbottens hushåll slänger varje år 12 000 ton fullt ätbar mat. Restaurangerna står för en ökande del matsvinn eftersom vi äter mer och mer ute.

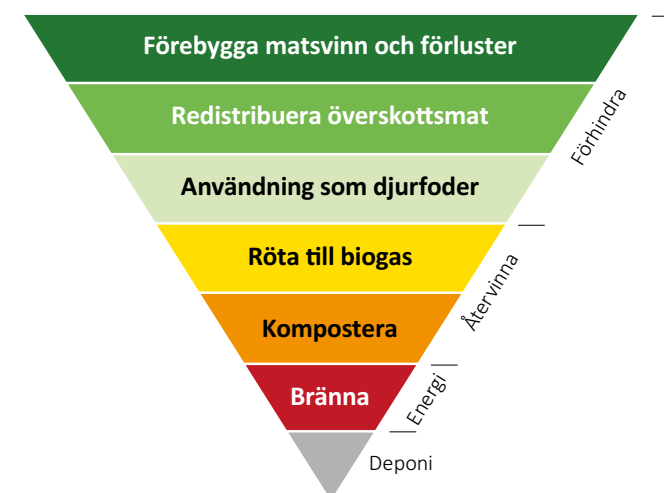
En del restauranger, bagerier och serveringsställen försöker minska svinnets och är anslutna till digitala förmedlingsfunktioner av överbliven mat, exempelvis Karma eller FeedUp. I Sveriges offentliga kök uppkom under 2018 75 000 ton, matavfall motsvarande 7 kg per person. Livsmedelsverket signalerar att statistiken är bristfällig och att nivåerna troligen är underskattade. Det mesta matsvinnet uppstår när mat som redan serverats slängs, i synnerhet i skolmiljö. Därutöver uppstår visst svinn i kök vid lagring, tillagning och servering. Matsvinnet

kan också bero på brist på utrustning för nedkylning, frysutrymmen och annan utrustning som behövs för att ta vara på rester. Den nationella livsmedelsstrategin har målet att halvera matsvinnet till 2030.

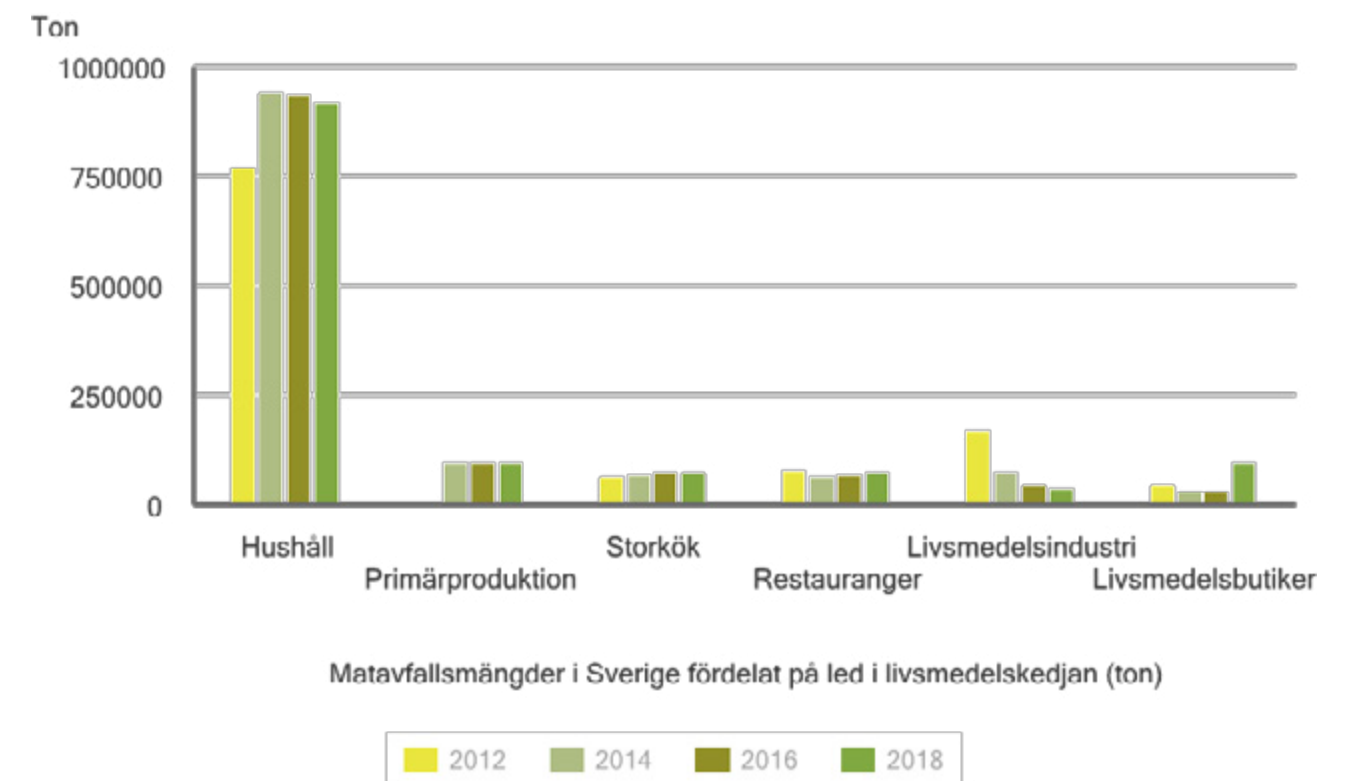
Svinn i handel och produktion

Matsvinn i livsmedelsbutiker motsvarade 2018 cirka 10 kg per person. Det kan vara utgången datum eller frukt- och grönt som blivit mjuka. Butiken kan behöva arbeta med beställningsrutiner, tillagning av färdiga rätter, skänka mat till välgörenhet eller som foder till djur. Handeln kan även påverka matsvinn som uppstår i konsumentledet genom tips om förvaring och tillagning.

Hos primärproducenter uppstår matavfall på grund av skador, felaktig lagring, låga priser, eller kvalitetskrav ställda av konsument och handel. Mer råvaror skulle kunna tas till vara om man kan få en högre acceptans för livsmedel med skönhetsfel. Störst kasserade volymer finns inom primärproduktionen där 26 procent av morötterna, 13 procent av löken och 16 procent av potatisen kasseras. Andra strömmar uppstår exempelvis i att värphöns sällan används som livsmedel. Statistiken om matavfall inom förädling och industri är dock osäker.

Resurshierarki:
Jordbruksverket har anpassat den ordinarie avfallstrappan till livsmedel i en resurshierarki för minskat matsvinn och ökad resurseffektivitet.

Matavfallsmängder i Sverige fördelat på led i livsmedelskedjan (ton)

2012 2014 2016 2018

Källa: **Naturvårdsverket**

Foto: Eva Carlsson

Foto: Unsplash

Foto: Jonas Westling

2. Hållbar produktion och försörjning

Västerbotten har goda möjligheter till en ökad och hållbar produktion av livsmedel. En förutsättning är att livskraftiga ekosystem och mark- och vattenresurser bevaras och utvecklas så att förmågan att producera livsmedel bibehålls. Jordbruk och rennäring bidrar till den biologiska mångfalden och ett öppet landskap, men det finns också miljö- och klimatrisker som behöver hanteras. Det här strategiska området handlar om hur vi skapar en hållbar livsmedelsproduktionen. Det strategiska området tar också upp behovet att en ökad beredskap för kriser.

2:1 Skydd av mark och vatten för livsmedelsproduktion

Målbild 2030

Andelen mark som används för livsmedelsproduktion har ökat.

För att nå målen behövs insatser för

- att prioritera livsmedelsproduktionens markbehov vid avvägningar mellan olika markanspråk
- att öka kunskapen hos länets kommuner och andra intressenter om värdet av mark för livsmedelsändamål och stärka den aspekten i den fysiska planeringen
- att öka kunskapen om och förmedla outnyttjade arealer
- att värna renbetesmarkerna

Initiering av insatser och uppföljning av utvecklingen

Markägarna och brukarna av marken är de viktigaste aktörerna i utvecklingen av markanvändningen. En förutsättning är att de vill och kan fortsätta brukandet och många både yttre faktorer och eget intresse avgör deras beslut. Kommunerna har en viktig roll genom sitt ansvar för att planera för användning av mark och vatten i kommunen. Länsstyrelsen har i uppdrag att vägleda kommunerna i planeringsfrågor och länsstyrelsen har också andra myndig-hetsuppdrag kopplat till markanvändningen inom bland annat jordbruk och rennäring. Länsstyrelsen tar ett samlat ansvar för att i samverkan med berörda intressenter initiera insatser och följa utvecklingen.

Fakta: Odlingsmarken i Västerbotten

- Andel åkermark: 1,2 % och minskande
- Jordbruksmarken har halverats sedan 50-talet
- Skellefteå har mest åkermark
- Dorotea har minst åkermark
- Fördelning: 80% vid kusten, 20% längs älvdalarna
- 63 fotbollsplaner åkermark har exploaterats de senaste tio åren i kustkommunerna

Skydd av jordbruksmark

Jordarna i Västerbotten har odlats och vårdats i flera hundra år. Jordbrukare i generationer har byggt upp och ökat jordens kvalitet och förmåga att producera mat. Jordbruksmark är tillgångar som enligt svensk lag ska skyddas och bevaras. I 3 kap. 4§ miljöbalken slås följande fast:

"Jord- och skogsbruk är av nationell betydelse. Brukningsvärd jordbruksmark får tas i anspråk för bebyggelse eller anläggningar endast om det behövs för att tillgodose väsentliga samhällsintressen och detta behov inte kan tillgodoses på ett från allmän synpunkt tillfredsställande sätt genom att annan mark tas i anspråk."

Men andelen jordbruksmark minskar. Västerbotten hade som mest jordbruksmark på 1950-talet. Sedan dess har den halverats. Mellan 1999 och 2019 har länets åkermark minskat med 7000 ha, motsvarande 10 procent. I inlandet och fjällen beror minskningen i första hand på att jordbruk läggs ned och att marken sedan växer igen.

Mark- och vattenanvändning i Västerbotten

Skogen, fjällen och den fjällnära skogen dominerar landskapet i Västerbotten och utgör tillsammans 95 procent av marken. Där sker förutom skogsbruk även renskötsel, jakt, fiske, bär- och svampplockning. Andelen åkermark är liten och utgör bara 1,2 procent av länets markareal, jämfört med 7 procent för riket. Jordbruksmarken i Västerbotten finns huvudsakligen i kustområdena, men en femtedel finns spridd längs älvdalarna i inlandet.

Bara 0,1 procent av all mark klassas som artrik naturbetesmark. Träda och energiskog utgör också 0,1 procent av ytan. Bebyggd mark utgör ungefär lika stor yta som länets åkermark. Länets vattendrag, sjöar och kustvatten utgör en grund för de blå näringarna med yrkesfiske och fiskodling, men även fritidsfiske och fisketurism.

Fakta: Markanvändning i Västerbotten

Skog, myr och berg	77 %
Fjäll och fjällnära skog	18 %
Övrig mark	1,8 %
Åkermark	1,2 %
Bebyggd mark	1%
Naturbetesmark	0,1%
Energiskog och träda	0,1%

Källa: Skogsdata 2020, Riksskogstaxeringen

Vid kusten råder efterfrågan på jordbruksmark för odling och djurhållning, men också för mer tätortsnära odling av köksväxter. I kustlandet minskar andelen jordbruksmark även på grund av att det byggs bostäder, industri- och handelslokaler, järnvägar och vägar. Siffror från Jordbruksverket visar att en åkerareal på 63 hektar (ungefär 63 fotbollsplaner) har exploaterats i kustkommunerna de senaste 10 åren. När marken väl är exploaterad så går den inte att återskapa. Minskningen i jordbruksmarken är på sikt en hot mot vår matförsörjning. I inlandet och fjällområdena är det minskade jordbruket ett akut hot mot landskapsbilden, kulturmiljön och den biologiska mångfalden.

Lokalisera och förmedla ledig mark

Ett sätt att värna jordbruksmarken är att arbeta med att lokalisera och förmedla jordbruksmark som av olika skäl inte brukas. Jämfört med södra Sverige har marken i Västerbotten ett lågt värde vilket kan leda till att markägare är tveksamma till att sälja och väljer att ta ut stöd för till exempel träda i stället för att sälja eller arrendera ut marken. Det finns flera skäl till att jordbruksmark är "arbetslös" och länsstyrelsen arbetar med att öka den brukade andelen, bland annat genom att förmedla mark för bete och odling.

Värna vatten och fiskebestånd

Sjöar, vattendrag och kustvatten är en viktig förutsättning för livsmedelsproduktion. Vattenkvaliteten i länets sjöar och vattendrag är över lag god med en låg bakgrundsbelastning av miljögifter och närsalter, även om det lokalt finns områden med tydligt påverkade vatten. Den fysiska påverkan av vattenmiljöerna är däremot omfattande i stora delar av länet, med stor ekologisk påverkan som följd. Vattnets kvalitet behöver värnas i sjöar, vattendrag och kustvatten. Fiskeresurserna behöver i sin tur nyttjas hållbart genom god förvaltning av fiskebestånden för utveckling av livskraftiga bestånd.

Urfolkens rätt till land och vatten

I Regeringsformen från 2011, ingår att främja det samiska folkets möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv, där rennäringen är en viktig del av det samiska kulturarvet. "Rennäringen ska bedrivas så att den ger ett rimligt antal samer en tryggad försörjning på ett ekologiskt, ekonomisk och kulturellt långsiktigt bärkraftigt sätt." Rensköt-selrätten i Sverige är reglerad som kollektiv rätt för samebyarna, vars verksamhet regleras genom rennärlagen. Andra traditionella samiska näringar är jakt, fiske och duodji (slöjd och konsthantverk). Medlemmar i en sameby har rättighet till jakt och fiske ovanför odlingsgränser. I Sápmi finns 51 svenska samebyar, varav 7 i länet.

Livsmedelsproduktionens markbehov ska väga tungt vid avvägningar

Det finns målkonflikter mellan livsmedelsproduktionens behov av mark och vatten och andra samhällsreliga och privata intressen. Jordbruksmark tas i anspråk för infrastruktursat-sningar, vatten- och vindkraftverk medför störningar för ren-näringen och fiskens vandringar i älvarna. Interessekonflikt uppstår ibland mellan naturturism, rennäring och markäga-re. Skoterkörning kan medföra skador på mark för odling och renskötsel. Jordbruket rapporterar årligen in skador på jordbruksmark och odling kopplat till fåglar och vilt. Rennä-ringen påverkas av skador på ren kopplat till rovdjur. Dessa målkonflikter ger upphov till svåra avvägningar mellan olika intressen. Livsmedelsproduktionen tillhör våra grundläggande behov och behöver därför väga tungt.

Foto: Unsplash

2:2 En livsmedelsproduktion som bidrar till en rik natur- och kulturmiljö och minskad klimatbelastning

Målbild 2030

Livsmedelsproduktionen i Västerbotten bidrar till en rik natur- och kulturmiljö, med en hög djurväl-färd och en minskad miljö- och klimatbelastning.

För att nå målen behövs insatser för

- att förenkla och stimulera byte till förnybara energikällor i länets livsmedelsnäring
- hållbara produktionsmetoder ger ett rikt och varierat odlingslandskap och djur som mår bra
- att öka andelen gräsbetesmark
- att minska livsmedelsproduktionens negativa miljöpåverkan
- att bidra till nationella målet om ekologisk produktion
- ökad resurseffektivitet i produktion och förädling

Initiering av insatser och uppföljning av utvecklingen

Möjligheterna att arbeta för en hållbar livsmedelspro-duktion som bidrar till en rik natur, friska djur och minskad negativ belastning på miljö och klimat finns hos många aktörer. Viktigast är företagarna som producerar maten. Deras dagliga beslut avgör hur det går. Länsstyrelsen arbetar med myndighetsutövning, exempel rådgivning och miljöstöd för att stimulera en ökad hållbarhet i livsmedelsproduktionen och tar ett samlat ansvar för att i samarbete med berörda intressenter initiera insatser och följa utvecklingen mot målbilden.

Bra utgångsläge för hållbar livsmedelsproduktion

Jordbruk

I Västerbotten finns god potential att odla mer köksväxter och potatis, vilket skulle gynna miljö och klimat. Efterfrågan på närproducerade grönsaker är större än utbudet. Antalet grönsaksodlare har ökat, men odlade volymer är fortfarande mycket små i förhållande till inflöde från andra delar av Sverige eller från import. Det finns en ökad efterfrågan på vegetabiliska proteingrödor för humanproduktion, som ärtor och bönor. Naturförutsättningarna är dock utmanande och det finns behov av metodutveckling och växtförädling.

På grund av ett nordligt klimat finns inte förutsättningar att er-sätta animalisk produktion med storskalig odling av vegetabilier

för människor, exempelvis vete, bönor och köksväxter. Däremot ger marken och klimatet goda förutsättningar för odling av foder exempelvis vall, grönfoder och spannmål för en animalisk pro-duktion av mjölk och kött. Att odla mer djurfoder skulle minska transporter och minskat importberoende. Köttproduktionen i Västerbotten har minskat kraftigt vilket gör att en hållbar pro-duktionsökning är motiverad, även om köttkonsumtionen minskar totalt i samhället. Vid minskad vallodling är risken stor för att åkermarken skulle växa igen, övergå i träda, eller planteras med skog, vilket är negativt för den biologiska mångfalden.

Fakta: Klimatsmart Vallodling

Flerårig vallodling är en viktig del i ett klimatsmart jordbruk med längre intervaller mellan plöjning, jämfört med ettåriga grödor. Den större rotmassan fungerar som mulldbildande vilket är positivt för markens bördighet och förmåga att klara både torka och våta. Länet val-lodling med ljusa sommarnätter ger höga värden på energi och näring. Internationellt och i andra delar av Sverige utformas mål om ökad vallodling för klimatet.

Ren, vilt, fisk och bär

Västerbotten är ett län där en stor andel av livsmedlen inte produceras i jordbruket utan i skogen, på fjället och i vattnen. Fisk, vilt, ren och bär i står i Västerbotten för 38 procent av försäljningsvärdet i råvarans första led. Riksgenomsnittet är 8 procent. Vilt, ren, vilda bär och vildfångad fisk står för en hållbar livsmedelsproduktion med mycket liten negativ mil-jöpåverkan. Fiskodling står för en betydande livsmedelspro-duktion i Västerbotten och har under en lång tid brottats med problem med miljötillstånd för fortsatt produktion, men sent i april 2021 gav mark- och miljödomstolen ett av länets företag tillstånd till fortsatt produktion. Det finns också potential för ett ökat fiske i både insjöar, vattendrag och kustvatten.

Ett jordbruk som gynnar den biologiska mångfalden

Västerbottens åkermarker med blommande kanter längs diken och holmar är avgörande för den biologiska mångfalden. Det småbrutna landskapet ger goda livsvillkor för växter, insekter och fåglar tillhörande kulturlandskapet. Men flera av de arter som trivs i Västerbottens jordbrukslandskap hotas. Det beror bland annat på igenväxning av jordbruksmark vid nedläggning av gårdar, och en mer intensiv odling med flera skördar, gödning och växtskyddsmedel. Exempel på åtgär-

der som främjar arternas överlevnad i jordbrukslandskapet är bland annat restaurering av marker som vuxit igen, att åter skapa betesmarker och andra naturvårdande åtgärder som skötsel av holmar och bryn så att de ger bra livsbetingelser för vilda växter och djur.

Minskad negativ miljöpåverkan

Jordbruk kan också innebära också en miljöbelastning. Många av Västerbottens marker består av sulfatjordar och i samband med dikning kan försurande ämnen och metaller frigöras. I Sverige finns flera exempel på när sura sulfatjordar gjort att fisket i ett vattendrag på kort tid helt slagits ut. Sulfatjordarna finns främst i norra Norrlands kustland och i Mälardalen och dikning i sulfat-jordar kräver extra hänsyn.

Oförsiktig gödsling kan leda till övergödning i vattendragen och gödsellagring måste hanteras rätt för att växthusgaser inte ska avgå till atmosfären. Felaktig användning av växtskydd kan skada växter och djur.

Jordbruk måste bedrivas så att dessa negativa miljöeffekter minimeras. Rådgivningstjänsten Genom Greppa näringen kan lantbrukare få råd om hur man minskar klimatutsläpp, minskar risken för övergödning och hur man använder växtskyddsmedel på bästa sätt.

Fakta: Greppa Näringen

Greppa Näringen erbjuder kostnadsfri rådgivning som både lantbrukare och miljön tjänar på. Greppa Näringen drivs av Jordbruksverket, LRF och Länsstyrelserna med mål om minskade klimatbelastning, minskad övergödning och säker användning av växtskyddsmedel.

Fakta: Ekologisk produktion

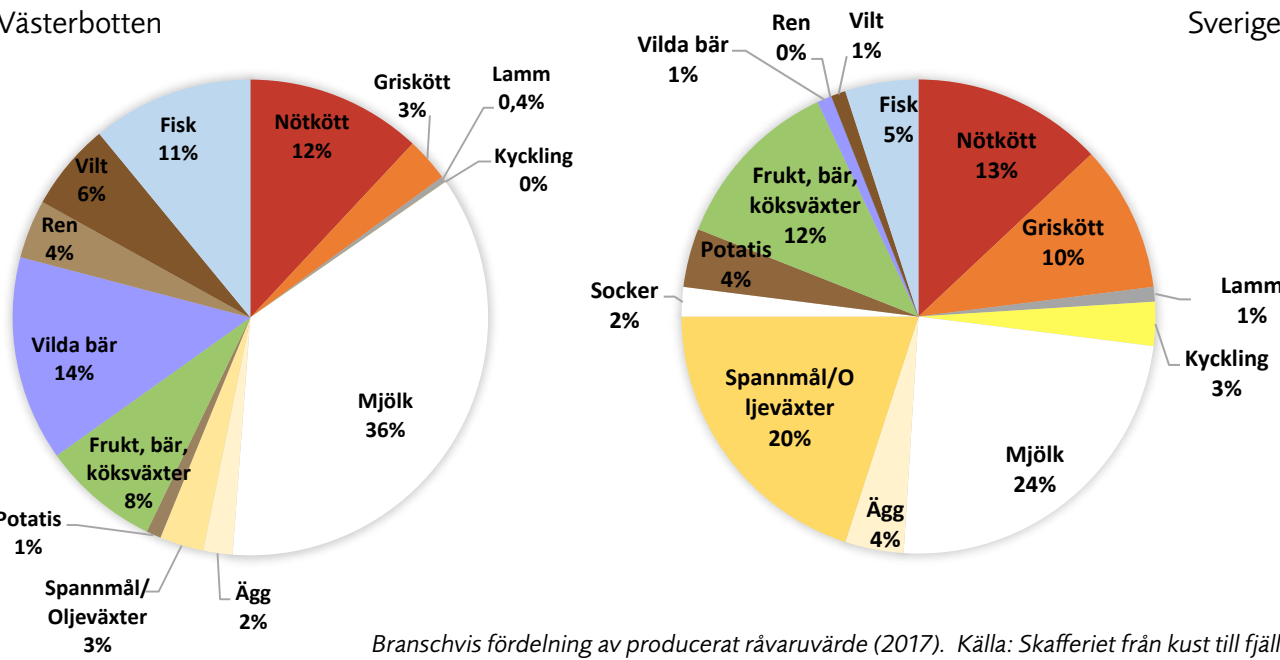
Ekologiskt odlad jordbruksmark	
Nationellt mål 2030:	30 %
Riket, 2019:	20%
Västerbotten, 2019:	13%

Vad är ekologisk odling?

- Endast ett fåtal växtskyddsmedel är godkända
- Ingen användning av konstgödsel
- I huvudsak foder från egna gården för att skapa kretslopp av näringsämnen
- Strängare regler för djurvelfärd

Fakta: Ekosystemtjänster

Ekosystemtjänster är alla produkter och tjänster som naturens ekosystem ger människan och som bidrar till vår välfärd och livskvalitet. Försörjande ekosystemtjänster ger oss vatten, livsmedel och bioråvara. Reglerande ekosystemtjänster är pollinering, ren luft, vatten och klimatreglering. Kulturella ekosystemtjänster bidrar till hälsa och inspiration men också friluftsliv, och turism som är näringar som berörs i livsmedelsstrategin. Stödjande ekosystemtjänster behövs för att de andra ska fungera till exempel- vis fotosyntes, bildning av jordmån och kretsloppen.

Bidra till de nationella målen om ekologisk produktion

Ekologisk livsmedelsproduktion har betydelse för den biologiska mångfalden och djurens välfärd. I genomsnitt finns det cirka 30 procent fler arter men även fler individer hos många av arterna på ekologiska gårdar. Resultaten har varit robusta under de senaste 30 åren. Den ekologiska odlingens klimatprestanda är dock omdebatterad. Ekologiska Lantbrukarna framhåller att ekologisk produktion innebär lägre klimatpåverkan. Andra aktörer menar att ekologisk odling innebär ett ineffektivt markutnyttjande och leder till ökade utsläpp av klimatgaser. Jordbruksverket beskriver att konventionell och ekologisk odling har olika för- och nackdelar och kompletterar varandra.

Efterfrågan på ekologiska produkter varierar. Mellan 2009 och 2018 ökade efterfrågan på ekologiska produkter och in-tresset för omställning var stor bland länets lantbruksföretag. Andelen ekologisk jordbruksmark ökade i rask takt från 5–12 procent. Därefter avstannade efterfrågeökningen och omställningen av mark och djur. Utvecklingen var likartad över hela Sverige och i stället märktes enligt statistik från Jordbruksverket en ökad efterfrågan av närproducerad mat. 2020 skedde återigen en förändring och försäljningen av ekologiska livsmedel ökade igen.

Produktionen i Västerbotten når inte upp till de nationella målen om ekologisk produktion och insatser behövs för att stimulera en fortsatt övergång till ekologisk produktion.

Djuren i Västerbotten ska må bra

För djurägare innebär en god djurhälsa stolthet, lägre kostnader för djursjukvård, mindre produktionsbortfall och att djuren har längre livslängd. Att djuren har det bra är också ett tydligt krav från en växande grupp konsumenter.

Djurskyddslagens syfte är att främja en god djurvelfärd och lagen omfattar allt från hur stallar ska utformas, föreskrifter om skötsel till hur tillsyn ska ske och att den som ansvarar för djuren ska ha tillräcklig kompetens. Även Livsmedelslagen ställer krav på djurens välmående.

Sverige har låg förekomst av antibiotikaresistens jämfört med många andra länder där problemen med resistenta bakterier i stället ökar. Sveriges tillåter endast behandling av sjuka djur och inte i tillväxtfrämjande syfte. Mjolk och kött från djur som behandlats får användas till livsmedel först efter en karenstid. Svenska nötkreatur ska vistas utomhus under sommaren vilket bidrar till djurens hälsa och ett naturligt betesbeteende.

Andra vinster med bete är den biologiska mångfalden som gynnas av kornas tramp och naturlig gödsling, men också ekosystem-tjänster i form av ett attraktivt landskap som bidrar till människors välbefinnande. Det finns en allmän medvetenhet om betets betydelse för djurens välmående, men röster höjs om att beteskravet innebär en orimlig kostnad i förhållande till den fria konkurrensen på en global marknad.

För att säkerställa god djurhälsa, säker mat och för att skydda miljön finns ett omfattande system av lagar, regleringar och kontrollsystem. Dessa diskuteras djupare i det strategiska området Företagens villkor och verklighet i avsnittet – Det ska vara lätt att göra rätt.

Omställning till förnybar energi

En omställning till förnybara energikällor och förnybara bränslen är avgörande klimatomställningen. Att företagen tar ett klimat- och miljöansvar blir också ett allt starkare krav från kunderna Sveriges regering uttrycker att Sverige har kommit långt när det gäller begränsning av jordbrukets klimatpåverkan, men att näringen nu har en nyckelroll i den fortsatta omställningen till ett fossiloberoende samhälle.

Det behövs en omställning till fossilfria bränslen till fordon och arbetsmaskiner och en uppbyggnad av laddinfrastruktur. Uppvärmning och el till livsmedelssektorns verksamheter kommer i hög grad från förnybara energikällor redan idag. Biogasanläggningar är en möjlighet där gårdarna är tillräckligt stora och gårdsgemensamma anläggningar kan fungera där avstånden är hanterbara. Ett lantbruksföretag i länet har biogasanläggning för elproduktion och förädling av gårdens gödsel. Norrmejerier har en biogasanläggning vid mejeriet på Ersboda för energiutvinning av rester från mejeriproduktionen. Industrier och jordbruksföretag har stora tak som möjliggör solexel. En annan möjlighet är förnybar vätgasproduktion.

Jordbruksmark ska i första hand användas till livsmedelsproduktion. Men en möjlighet är att använda mark i träda till energiproduktion. Enligt en beräkningsmodell från IVA skulle det dock räcka med att 75 procent av den mark som nu ligger i träda användes för odling av energigrödor för att producera tillräckligt med biobränsle för att täcka jordbrukets drivmedelsbehov i Västerbottens län. Att säkra lantbrukets transporter med inhemsk produktion av drivmedel skulle ge ökad försörjningstrygghet och minskad sårbarhet vid händelse av kris eller allvarlig samhällsstörning.

Energiområdet är under snabb utveckling och fördjupade analyser och beskrivningar av möjligheterna till klimatomställning fördjupas i det regionala klimatarbetet, *Tillsammans för klimatet*.

2:3 Trygg livsmedelsförsörjning i vardag, vid händelse av kris och ytterst krig

Målbild 2030

God och säker tillgång till mat bidrar till trygghet i vardagen och beredskap att hantera frestida kriser, höjd beredskap och ytterst krig.

För att nå målen behövs insatser för

- att samtliga kommuner arbetar fram beredskapsplaner för livsmedelsförsörjning inom samhällsviktig verksamhet som kommunen ansvarar för såsom skola, vård och omsorg utifrån hela hotskalan
- att verksamma inom livsmedelsproduktion rustar för att klara effekter av ett förändrat klimat i jordbruket och för att klara samhällsstörningar
- att producera mer mat i Västerbotten, vilket också är hela livsmedelsstrategins huvudinriktning

Initiering av insatser och uppföljning av utvecklingen

Den viktigaste faktorn för en ökad trygghet i livsmedelsförsörjningen är att livsmedelsproduktionen ökar vilket är huvudsyftet med hela strategin. Ansvaret för krisberedskapen är delat. Kommunerna ska planera för att klara krissituationer. Hushållen har också ett långtgående ansvar för sin egen livsmedelssäkerhet. Handeln och livsmedelsproducenter bidrar till ökad krisberedskap. Länsstyrelsen har det regionala ansvaret för att samordna krisberedskap och civilt försvar i länet och tar ett samlat ansvar för att följa utvecklingen mot målbilden och att tillsammans med berörda intressenter initiera och bidra till insatser.

Insikten om vikten av försörjningstrygghet har ökat

Mat och vatten är en förutsättning för vår hälsa och överlevnad och utgör grundläggande resurser som behöver säkras inför frestida kriser, höjd beredskap och ytterst krig. Synen på landets livsmedelssäkerhet har förändrats över tid. Under slutet av 1900-talet avvecklades de beredskapslager med livsmedel och insatsvaror som tidigare funnits runt om i Sverige. I Västerbotten fanns 18 beredskapslager och i början av 2000-talet var alla borta.

Idag finns en ny syn på livsmedelssäkerhet. I den nationella livsmedelsstrategin tydliggörs att regeringen anser att trenden

med minskande produktion i Sverige behöver vändas. I den försvarspolitiska inriktningen för 2016–2020 konstaterar regeringen att det säkerhetspolitiska läget i Europa har försämrats och att planeringen för totalförsvaret ska återupptas. I propositionen Totalförsvaret 2020–2025 lyfts vikten av en trygg livsmedelsförsörjning med en fungerande inhemsk jordbruks- och livsmedelsproduktion. Detta förutsätter att alla delar i kedjan fungerar robust redan i fredstid och att kritiska beroenden av tjänster och insatsvaror såsom till exempel fröer och gödsel identifieras och säkras. Regeringen bedömer också att det är angeläget att kommuner och regioner utvecklar sitt arbete med livsmedelsberedskapsfrågor, bland annat i anslutning till verksamhetsansvaret inom skola, vård och omsorg. Det långsiktiga målet är att livsmedelsförsörjningen tryggas inför en säkerhetspolitisk kris under minst tre månader där logistikflödena med omvärlden är begränsade.

Samverkan och förberedelser krävs

I rapporten Livskraft mätt och frisk 2020, framtagen av Jordbruksverket, Livsmedelsverket och Statens veterinärmedicinska anstalt beskrivs behovet av god myndighetssamverkan och gemensam planering med näringslivet för en ökad försörjningsberedskap av vatten och livsmedel. Det konstateras också att bygga robusthet i primärproduktionen kräver lång förberedelse, vilket gör att arbetet behöver påbörjas redan i fredstid.

Coronapandemin 2020 har tydliggjort risker med en starkt importberoende livsmedelsförsörjning. Jordbruksverket och Livsmedelsverket har i rapporten En robust livsmedelsförsörjning vid kriser och höjd beredskap, 2021 analyserat och dragit lärdomar från pandemin och konstaterar bland annat att förmågan till prioritering vid en bristsituation behöver stärkas ytterligare.

Fakta: Vad är en kris?

Kris är en extraordinär händelse som avviker från det normala. Händelsen drabbar många människor och stora delar av samhället. En krissituation uppkommer ofta oväntat och utan förvarning. (MSB)

Risker för kris i Västerbotten

- översvämningar och höga flöden
- stora skogsbränder
- el- och telestörningar
- dammhaveri.

(Länsstyrelsens risk- och sårbarhetsanalys 2018)

Ökad livsmedelsproduktion ger större trygghet

Ungefär hälften av maten vi äter i Sverige, importeras till ett värde av nära 100 miljarder kronor årligen. Den enda jordbruksprodukten som jordbruket i Västerbotten producerar mer av än vi konsumerar är mjölk och mejeriprodukter. Den totala konsumtionen av nöt- och griskött är tre gånger så stor som produktionen i länet. Grönsaksproduktionen är mycket låg. I en krissituation är det dock inte i första hand inköpsvärdet som avgör försörjningsgraden, utan näringsvärdet på den producerade maten. Enligt en undersökning från Umeå universitet produceras i Norrbotten och Västerbotten ungefär mat som motsvarar 900 kilokalorier per person och dag. Det är mindre än hälften av dagsbehovet.

Länets belägenhet i Europas ytterkant och med långa avstånd inom länet och till andra delar av Sverige och världen kan medföra extra utmaningar vid en kris, exempelvis för transporter.

Fakta: Sveriges civila försvar

Det civila försvaret består av flera olika aktörer som tillsammans ska se till att samhället fungerar även vid krig. Hit räknas statliga myndigheter, kommuner, regioner, privata företag och frivilligorganisationer med flera. Det ställer stora krav på planering eftersom varje aktör, trots IT-attacker, sabotage, strömbrott, personalfall och andra besvär, behöver ha förmåga att hålla i gång sin verksamhet. Det militära försvaret är också beroende av ett starkt civilt försvar. Utan till exempel drivmedel, livsmedel och sjukvård går det inte att försvara Sverige. En av utgångspunkterna för det civila försvaret är att det ska bygga vidare på arbetet med krisberedskap.

Målet för det civila försvaret är att ha förmåga att:

- Värna civilbefolkningen
- Säkerställa de viktigaste samhällsfunktionerna
- Upprätthålla nödvändig försörjning
- Bidra till det militära försvarets förmåga vid väpnat angrepp eller krig i vår omvärld
- Upprätthålla samhällets motståndskraft mot externa påtryckningar och bidra till att stärka försvarsviljan
- Bidra till att stärka samhällets förmåga att förebygga och hantera svåra påfrestningar på samhället i fred, och
- Med tillgängliga resurser bidra till förmågan att delta i internationella fredsfrämjande och humanitära insatser.

Källa: En introduktion till totalförsvaret - för dig som undrar vad det är och varför det behövs (länsstyrelsen.se)

Västerbotten har goda förutsättningar till ökad primärproduktion. Det gäller både animalieproduktion, grödor för humankonsumtion, fiske och fiskodling. Ur ett försörjningsperspektiv vid kris är fisk relativt lättåtkomligt för var och en i ett glest befolkat län. Fisket efter kusten med handredskap och nät är fritt för alla medborgare och ovan odlingsgränsen beviljar varje år cirka 500 tillstånd för hushållens fiske med nät i vissa vattendrag. Stadsodling, koloniodling och odling hemma i trädgården kan också öka krisberedskapen.

Anpassning till ett förändrat klimat

De senaste 25 åren har länets årsmedeltemperatur stigit med cirka en grad och i mitten av seklet förväntas medeltemperaturen ha ökat ytterligare 0,5 grad, oavsett scenario. Målet är att ligga under 1,5 grader för att undvika allvarliga konsekvenser. En högre medeltemperatur medför ett förändrat klimat globalt med smältande havsisar och både fler och mer extrema väderfenomen.

Många delar av världen kan få försämrade omständigheter för livsmedelsproduktion, vilket bidrar till ett behov av ökad produktion i länder som Sverige. Även i Västerbotten kommer ett förändrat klimat ha inverkan på livsmedelsproduktionen med förlängd vegetationsperiod, ökad nederbörd under vinterhalvåret och ökad risk för sommartorka.

Rennäringen påverkas av en trädgräns som stadigt kryper uppåt. Vintrarna blir kortare med större variationer i snömängder. Betet förväntas bli sämre, inte minst genom perioder med tork och frysning som leder till isbildning närmast marken. Det innebär ett ökat behov av stödutfodring. Troligen kommer även tidpunkter för flytt av renar mellan kust och fjäll förändras.

Jordbruket kan påverkas positivt med längre odlingsäsong för både fler grödor och fler skördar. Samtidigt kan den biologiska mångfalden förändras. Fler och längre perioder av värme, torka eller kraftig väta kan uppstå. Det kan inverka negativt på markernas bärighet och djurens hälsa. Om växlande perioder av tork och frysning leder till isbildning som påverkar flerårig vallodling negativt.

En ökad temperatur kan bidra till en förändrad sammansättning av arter i hav, sjöar och vattendrag. Perioder med översvämning och torka väntas öka i Västerbotten i framtiden. Det kan medföra urläkning av jordartsmetaller till vattendrag med försämrad vattenkvalitet som följd och orsaka negativa konsekvenser för fiskar och andra vattenlevande organismer.

Det är av största vikt att vi skyddar livsmedelsproduktionen genom att planera för att förbereda oss för klimatförändringens följder.

Foto: Jonas Westling

3. Goda villkor för företagande

Med goda förutsättningar kan länets livsmedelsföretag bli fler, växa, bli mer lönsamma och konkurrenskraftiga mot omvärlden. Branschen måste locka till sig både kapital för investeringar och människor som vill utbilda sig och utvecklas i livsmedelssektorn. Nya försäljningskanaler skapar nya möjligheter och tryggare distributionssystemen för livsmedel behöver utvecklas. Företagens myndighetskontakter måste fungera smidigt. Det här strategiska området handlar om att skapa ett bra klimat för företagande.

3:1 Stärkt konkurrenskraft i livsmedelsnäringen

Målbild 2030

Fler konkurrenskraftiga, lönsamma och växande företag i regionens livsmedelssektor.

För att nå målen behövs insatser för

- stöd till förverkligandet av affärsidéer inom livsmedelsproduktion som bygger regionens mervärden
- ökad förädling, både av regionens råvaror och med råvaror utifrån
- en effektiv rådgivning med hög tillgänglighet i hela livsmedelskedjan
- att skapa överblick över och kommunicera möjligheterna till offentlig finansiering av utvecklingsinsatser i livsmedelssektorn

Initiering av insatser och uppföljning av utvecklingen

Regionens företag har goda idéer och vilja att utveckla lönsamma och växande företag. Till deras stöd finns en stor och viktig grupp av olika typer av rådgivande aktörer. Myndigheterna bidrar, bland annat genom olika typer av finansiellt stöd genom exempelvis landsbygdsprogram, företagsstöd, regionala utvecklingsmedel. Länsstyrelsen bedriver också en omfattande rådgivning inom främst jordbrukssektorn. LRF har som intresseorganisation för jordbruket en central roll genom sitt arbete för en ökad konkurrenskraft i sin bransch och ökad lönsamhet i medlemmarnas företag. Som regionalt utvecklingsansvarig har Region Västerbotten uppdraget att bidra till konkurrenskraft i regionens företag. Samarbetsparterna tar ett samlat ansvar för att följa utvecklingen och tillsammans med intressentgrupperna initiera insatser för en ökad konkurrenskraft och lönsamhet i livsmedelsföretagen.

högre värde på produkten eller upplevelsen och utgöra en marknadsfördel. Tillväxtverket anger i rapporten Företagens villkor och verklighet från 2017 att företagens hållbarhetsarbete och tillväxtvilja hänger ihop.

Livsmedel är en global handelsvara med hög prispress vilket har gett konsumenterna ett ökat ekonomiskt utrymme till annat än mat. Idag läggs i genomsnitt bara 10 procent av inkomsten på mat, jämfört med 25 procent under 60-talet. Västerbottens nordliga klimat och topografi innebär generellt lägre produktionsvolym per hektar och den hårda konkurrensen har lett till en minskad inhemsk och lokal matproduktion. En liten och gles befolkning medför en begränsad lokal marknad och långa avstånd till andra marknader i Sverige och övriga länder

Avstånden till servicefunktioner och leverantörer av insatssvarar kan också vara långt. Trots europeiska och nationella stödssystem för mer jämlika konkurrensvillkor utgör den globala volym- och priskonkurrensen en utmaning för många av länets primärproducenter och förädlingsföretag. I det här sammanhanget är det svårt att bara konkurrera med pris. I stället behöver råvarans eller produktens mervärden som till exempel ursprung, miljö- och klimatprestanda, terroir och exklusivitet få större betydelse för konkurrenskraft och betalningsvilja hos kunden.

Förädling för högre lönsamhet

Som råvaruproducent kan det vara svårt att påverka lönsamheten genom att höja kvaliteten på sin produkt. Ofta är en primärproducent beroende av en eller få kunder, som exempelvis slakterier och ett mejeri. Priset de får för sin råvara är oftast inte direkt kopplat till kvalitén. Alla leverantörer får samma pris, ett pris som är beroende av en rad marknadsaktörer där världsmarknadspriset är den dominerande faktorn. Därför kan utveckling av egen förädling vara ett sätt för primärproducenter att utveckla verksamheten med högre lönsamhet och ett högre värde på råvaran.

Producersamarbeten kan också skapa en möjlighet att gemensamt presentera ett större erbjudande och bli en gemensam part för flera produkter och varumärken. Ett exempel på producersamarbete är Förenade Matfabrikanterna som är ett lokalt initiativ i Västerbotten som samlar flera mindre lokala livsmedelsproducenter för att med förenade resurser och med affärs- och varumärkesutveckling, nå ut till hela svenska matmarknaden. Större enheter fungerar också som pådrivare av innovationer och produktutveckling.

Ökad lönsamhet genom exklusivitet och hållbarhet

Gruppen medvetna konsumenter blir allt större och den gör noggranna val i butiken och av den mat som serveras på restauranger, serveringar och i offentliga kök. Den medvetna konsumenten vill veta var och hur maten produceras, förädlas och transporteras. Trenden ser ut att ha förstärkts under pandemin 2020. Att hållbarhet efterfrågas av allt fler konsumenter är något som alla företag i livsmedelssektorn måste förhålla sig till. Kommunikation om hållbarhetsarbetet kan leda till ett

Diversifiering som möjlighet

Att bredda sitt företagande kan göra ett litet företag mer motståndskraftigt vid marknadens svängningar, ge intäkter en större del av året eller bidra till fler helårsarbeten. Diversifiering kan vara allt från förädling av råvaror, kafé- eller restaurangverksamhet, gårdsbesök, erbjuda kurser, rådgivning eller andra typer av tjänster, snöröjning, maskinuthyrning eller utföra uppdrag med maskiner åt andra med mera.

Effektiv rådgivning för hela livsmedelskedjan

Behoven skiftar

Att starta, leda och utveckla ett företag, oavsett inriktning kräver sin specifika kunskap. Därför behövs en bred palett av rådgivning och kurser i allt från företagandets villkor, finansiering och entreprenörskap, till yrkes- och branschspecifik kunskap. Tillgången på kapital är en särskild en utmaning för den som vill utveckla sitt företag. Bankerna kräver tydliga affärsplaner och investeringskalkyler som går ihop för att de ska vilja och kunna låna ut pengar och många företagare behöver hjälp med kalkylerna. Jordbruksverksamhet är en extremt kapitalintensiv bransch. Det behövs pengar för att köpa mark, maskiner, byggnader och oftast djur. Även i andra delar av livsmedelskedjan krävs ofta stora investeringar.

Systemet är brokigt

För många företag är kommunernas näringslivskontor den enklaste och närmsta vägen till rådgivning. Näringslivskontoren känner många av kommunernas företagare och har som uppdrag att stötta och vägleda dem och det är viktigt att denna funktion upprätthålls. Medlemsorganisationer som till exempelvis LRF och Företagarna kan också ge råd och stöd till sina medlemmar. LRF driver till exempel så kallade Erfa-grupper, för erfarenhetsutbyte och stöd lantbrukare emellan vilket kan vara ett komplement till rådgivning. Länsstyrelsen möter många företag i sin myndighetsutövning och rådgivning uppstår ofta spontant i mötet.

Såväl nationella, regionala som lokala myndigheter har en gemensam ambition om att utveckla det rådgivande inslaget i all myndighetsutövning och på det viset bidra till företagens utveckling. De privata aktörerna har också en stor betydelse för företagens tillgång på råd och stöd. Kommuner och universitetet driver olika former av innovationskontor, inkubatorer och acceleratorer som ska stötta företag som vill förverkliga utveckla sina idéer. Det finns också ett stort utbud på kurser bland annat inom småskaligt mathantverk finns ett stort utbud.

Ökad effektivitet och tillgänglighet

Affärstödssystemet är stort och bitvis överblickbart. För en företagare kan det vara svårt att veta vart man ska vända sig. De olika aktörerna i affärstödssystemet har inte heller riktigt koll på vad kollegorna gör. En stor del av finansieringen är offentlig. Även rådgivning som ges av privata aktörer byggs ofta på offentligt finansierade och tidsbegränsade projekt.

Olika aktörer, både privata och offentliga konkurrerar om projektmedlen. Konkurrens och tidsbegränsade projekt leder ibland till överlappande verksamhet eller glapp. Livsmedelssektorn behöver ett system för rådgivning, kurser och stöd som håller ihop genom hela livsmedelskedjan, från primärproduktion till förädling och försäljning, storskaligt och småskaligt, för företag i alla stadier i sin utveckling. Systemet behöver också kunna överblickas och kommuniceras till företagen för att de satsade pengarna på stöd ska ge maximal effekt.

Tydliggör möjligheterna till offentliga utvecklingsmedel till livsmedelssektorn

EU har ett antal fonder och program som ger finansieringsmöjligheter för livsmedelssektorn. Landsbygdsprogrammet kan ge stöd till livsmedelsproduktion och landsbygdsutveckling. I havs- och fiskerifonden finns medel för att utveckla fiske. En stor finansiär av regionala utvecklingsprojekt är europeiska regionala utvecklingsfonden, ERUF och på EU-nivån finns också ett antal fonder för samarbeten över landsgränser och fonder med mer tematisk inriktning.

Regionala utvecklingsmedel finns både på regional och nationell nivå. Andra riktade stöd för att stärka företagens konkurrenskraft är exempelvis företagsstöd till små och medelstora företag och nationellt stöd för lantbruk i norra Sverige. Det finns också nationella riktade stöd som LOVA och LONA som kan ge finansiellt stöd för arbete med god vatten-status och med att gynna biologiska mångfald i jordbrukslandskapet.

Liksom inom rådgivningssystemet behövs en bättre överblick och en tydlig kommunikation kring vilka finansieringsmöjligheter som finns för frågor som rör livsmedelssektorn.

EU och nationell politik påverkar konkurrenskraften

Politiska vägval utanför den regionala nivåns rådighet, som skatter, stödssystem och handelspolitik påverkar både företagens lönsamhet och vilja att investera. Detta gäller i synnerhet primärproduktionen. Jordbruket är på många sätt beroende av olika stödformer och då speciellt EU-stöden. I norra Sverige finns också ett nationellt stöd till jordbruket som ska kompensera för sämre produktionsförutsättningar. Även rennäringen är beroende av olika typer av ersättningar. Utvecklingen av fiske och fiskodling styrs av kvoter och regleringar.

Från och med våren 2018 pågår förhandlingar och förberedelser inför EU:s kommande jordbruksbudget. Den nya politiken börjar gälla 2023 och EU-kommissionen vill för den kommande perioden förenkla och ge medlemsländerna större frihet att utforma stöden nationellt. Högre fokus ska ligga på miljö och klimatfrågor. Nationell och EU-politik påverkar förutsättningarna för livsmedelsproduktionen starkt men den regionala livsmedelsstrategin fokuserar på de insatser som näringsliv och myndigheter kan arbeta med tillsammans med på lokal och regional nivå.

3:2 Försäljning, distribution och förädlingsfunktioner

Målbild 2030

Det finns en effektiv infrastruktur för försäljning och distribution av livsmedel – i hela kedjan från råvara, förädling, paketering, distribution till försäljning - i hela länet.

För att nå målen behövs insatser för

- att utveckla försäljningskanaler som skapar ökad lönsamhet genom möten mellan kund och producent
- att öka närvaron av närproducerade livsmedel i livsmedelskedjornas butiker och att öka den närproducerade matens synlighet
- att arbeta fram lösningar för en fungerande distribution av livsmedel i hela länet
- att behålla och skapa nya viktiga förädlingsfunktioner som slakterier och kvarnar

Initiering av insatser och uppföljning av utvecklingen

En fungerande infrastruktur för affärer med livsmedel består av en kedja av funktioner som ska samspela över ett brett fält. Butiker, transportbolag och grossister har viktiga roller. Livsmedelsproducenter och kunder hittar nya vägar att mötas. Försäljningsvägar och infrastruktur för distribution hanteras i huvudsak av marknaden men samarbeten mellan det offentliga och näring kan behövas för utveckling av systemet. Samarbetsparterna tar ett samlat ansvar för att följa utvecklingen och initiera insatser.

Nya försäljningskanaler skapar möjligheter

Närhet mellan kund och producent ökar värdet

Försäljningsvägar som skapar möten mellan producenter och konsumenter stärker kunskapen om matens ursprung och kan ge en ökad lönsamhet.

Allt fler konsumenter hittar den närproducerade maten vid alternativa försäljningsställen, exempelvis rekoringar där beställning sker på nätet och utlämning av varorna sker på gemensamma överenskomna platser. Gårdsbutiker blir också vanligare. Vissa gårdar erbjuder lådor med gårdens produkter för hämtning eller leverans. Närproducerad mat hittas även vid torghandel och Bondens Marknad i större tätorter. Producentdrivna saluhallar eller samägda butiker finns i Burträsk, Vännäs och Skellefteå. Utvecklingen inom IT och sociala medier har underlättat utvecklingen.

Även lanthandeln har en närhet till landsbygdens livsmedelsproducenter och ibland finns samarbete kring försäljning av lokala produkter. Delikatessbutiker i större tätorter kan vara återförsäljare för flera lokala producenter. Den här typen av kortare försäljningsvägar kan öka lönsamheten både i primärproduktion och förädling och utvecklingen kan både stärkas och utvecklas vidare.

Ökad andel och synlighet i livsmedelsbutikerna

Det vanligaste är att inhandla hela hushållets behov i någon av de stora livsmedelskedjornas butiker. De svenska Livsmedelskedjorna ICA, Coop och Axfood har en dominerande ställning och nationellt har de tillsammans cirka 90 procent av marknaden och ICA ensamt mer än hälften. Livsmedelskedjorna har noterat kundernas ökade intresse för lokala och svenska produkter och idag finns ett större intresse hos handeln än förr att ta in och lyfta fram lokala produkter.

För producenterna finns utmaningar med att leverera till de stora livsmedelskedjorna. Storskaligheten och krav på certifiering kan utgöra ett hinder för företag med begränsade produktionsvolymerna och företag som vill producera till butikernas egna varumärken behöver ofta kunna leverera till hela kedjans behov. Kedjornas egna varumärken (EMV) pressar också priserna nedåt. Vissa kedjor tillämpar också principen att ett företag måste ha en viss volymökning på en lokal marknad innan producenten tillåts sälja på en större marknad. Detta tillämpas till exempel av ICA och Systembolaget.

Att regionens livsmedelsproducenter får tillgång till de stora livsmedelskedjornas butikshyllor är av stor vikt för utvecklingen. För konsumenten är den närproducerade maten inte alltid lätt att hitta i det centralt utformade sortimentet och insatser behövs för att öka den närproducerade matens synlighet i butikerna.

Grossisten kan vara en väg till marknaden

Mindre försäljningsställen och restauranger tecknar ofta avtal med grossister som Martin & Servera, Menigo, Handlar'n med flera. Grossister kan vara en möjlighet att komma in i en redan upparbetad distributionskedja och försäljning till flera aktörer utan att delta i en offentlig upphandling. Men även här kan krav på volym och standardiserade förpackning eller märkning utgöra hinder.

Trygga distributionskedjor

Avgörande för samtliga producenter är en fungerande distributionskedja inom regionen, från och till andra delar av Sverige och i vissa fall utomlands. Ofta krävs en obruten kylkedja och förväntningarna växer på att leverantörer ska kunna visa på hållbara transporter med förnybara drivmedel. Många

mindre livsmedelsproducenter utanför tätorterna beskriver att bristen på transportmöjligheter är det största hindret för utveckling i deras företag och säkerställande av en effektiv distributionskedja är av stor vikt för utvecklingen inom livsmedelssektorn.

Befintligt transportsystem

En del producenter utför leveranser med eget fordon direkt till hushåll, restauranger eller centrala utlämningsställen exempelvis rekoringar. Initiativ finns även att leverera mat med cykel och elbil. För orter som har busstrafik med godsrum, är Bussgods ett hållbart alternativ. Bussgodstrafiken kan vidareutvecklas för livsmedelsleveranser, framför allt avseende kylkedja. Flera regionala utvecklingsprojekt har tittat på möjligheten med regionalt utvecklade distributionsmodeller anpassade för mindre producenter, försäljnings- och matställ- en. Ett exempel är förstudien MOBEVI som utvecklade buss-, mobilitets- och godskonceptet Vindelälvsbussen. Kylkedja och spårning ska vidareutvecklas i samband med en eventuell framtida försöksperiod. Ännu har inget projekts lösning nått implementeringsfas.

De stora kedjorna och många grossister har egna lastbilar för leverans till tätortsbutiker, ofta i konkurrens med andra nationella aktörer som Postnord, Schenker och DHL. Att vara en del av grossistens logistiksystem kan vara lockande men en mindre producent utmanas av krav på volym och certifieringar.

Samtransporter är viktiga

I ett län med långa avstånd där beställda volymer kan vara små, har samtransport extra stor betydelse. Det minskar utsläpp av klimatgaser, vägslitage och säkerhetsrisker vid exempelvis skolor. Samtransport innebär att flera producenter samordnar sina transporter eller erbjuder plats i redan befintligt leveranssystem. Norrmejeriers transportbolag Lincargo erbjuder samtransporter och är ett gott exempel. Se faktaruta nedan.

Fakta: Lincargo erbjuder samtransport

Norrmejerier har med egna omlastningsterminaler och trans-portföretaget Lincargo, utvecklat system för samdistribution till regionens samtliga butiker, kiosker, mackar, restauranger, storkök med mera. Lincargo hämtar även varor hos många av länets mindre producenter för leverans inom och utanför länet. Cirka 150 företag nyttjar Lincargos samdistribution vilket upptar cirka 60 procent av lastvolymen som kan innehålla allt från ägg, kött, fisk, till grönsaker, kryddor och mejeriprodukter. Lincargo och samtransport uppmärksammas av Sveriges miljömål och Regeringens plattform Fossilfritt Sverige som ett gott exempel för hållbara transporter. Med mål om 100 procent förnybara drivmedel anses det som ett hållbart alternativ.

Stärka förädlingsfunktioner - slakteri och kvarnar

Få slakterier

Slakt och styckning är en svag länk i länets livsmedelskedja. Västerbotten har ett fåtal mindre slakterier. Flera slakteriföretag har tvingats avveckla på grund av konkurrens från större aktörer i grannlänen. Bristen på kompetent personal är en stor utmaning för hela branschens fortlevnad. Länet saknar utbildning inom slakt, styckning och livsmedelsteknik.

En låg slaktkapacitet medför långa transporter av levande djur till andra län och oro över om grannlänens kapacitet ska räcka under säsongstoppar till exempel när renslakt sammanfaller med jakt. För ett län med stor animalisk produktion är slakt och styckning avgörande och för en långsiktigt stabil utveckling av slaktkapaciteten behövs nära samverkan mellan privata intressen och offentliga aktörer.

Ingen modern spannmålskvarn i norra Sverige

Varmare klimat ökar förutsättningarna för spannmålsodling och det finns ett växande intresse från bagerier att använda närproducerade spannmål. Norra Sverige saknar dock en modern spannmålskvarn. En kvarn skulle öka intresset för spannmålsodling för humankonsumtion. Det spannmål som odlas idag används i princip endast som djurfoder. Länsstyrelsen och Hushållningssällskapet undersöker tillsammans förutsättningarna för att etablera en kvarn.

Det måste gå att driva företag på landsbygden

Maten vi åter produceras nästan uteslutande på landsbygden. Det gör att en väl fungerande landsbygd är en förutsättning för ökad matproduktion. Människor som överväger att etablera sig som landsbygdsföretagare behöver en god infrastruktur med ett bra underhåll av vägar och ett stabilt och snabbt bredband. Landsbygdsföretagare behöver också tillgång till bostäder och service som matbutik, förskola och skola. Företagare inom jordbruk och livsmedel behöver fungerande varutransporter, rådgivningstjänster, service till maskiner och annan service som hör till verksamheten.

Mål och insatser för en utveckling av landsbygden finns bland annat i landsbygdsprogram, regional utvecklingsstrategi, regionalt serviceprogram och regional digital agenda med flera.

3:3 Ökad export av mat och dryck till andra länder

Målbild 2030

En ökad lönsam export av högförädlade och högprofilerade livsmedelsprodukter .

För att nå målen behövs insatser för

- att stötta livsmedelsföretag med kunskap och information som behövs för en exportsatsning
- att öka regionens livsmedelsföretags närvaro på internationella mässor och event
- att samordna de exportfrämjande aktörernas insatser

Initiering av insatser och uppföljning av utvecklingen

Ytterst är det företagets vilja och förmåga att nå nya marknader som avgör om livsmedelsexporten ökar. Till företagets stöd finns antal aktörer med uppdrag att stimulera export. Region Västerbotten har uppdraget att genom regional exportsamverkan koordinera de exportfrämjare som verkar i Västerbotten och Region Västerbotten tar ett samlat ansvar för att följa och utvärdera utvecklingen och att tillsammans med näringsliv, näringslivsfrämjare och andra intressenter ta initiativ till insatser som underlättar företagets export av livsmedel.

Fakta: Regional exportsamverkanparter

Almi
Västerbottens Handelskammare
Business Sweden
Exportkreditnämnden (EKN)
Svensk Exportkredit (SEK),
Enterprise Europe Network
Region Västerbotten, som också har det formella uppdraget att leda denna samverkan

Fakta: Framgångsfaktorer för livsmedelsexport

- Sälja mervärden som functional food och ekologiskt
- Lyfta fram produkternas roll i en cirkulär ekonomi
- Bygga relationer med importörer och distributörer i exportlandet
- Samarbeta med andra exportföretag
- Ta hjälp av exportfrämjare och delta i exportnätverk
- Ta hjälp med att sätta sig in i regelverket kring livsmedelsexport

Identifierat i regionsamarbetet Nationellt exportlyft

Export av mervärden och högt förädlade produkter

Västerbottens livsmedelsproducenter kan känna stolthet över unika mervärden som är attraktiva och efterfrågade på en marknad utanför Sveriges gränser. Fin natur med ren luft och friskt vatten, god djuromsorg, låg antibiotikaanvändning, den relativt småskaliga produktionen och belägenheten i Europas yttre kant som en del av Arktis är mervärden som gör produkter från Västerbotten spännande. Ekologiskt är också ett efterfrågat värde av gruppen medvetna konsumenter i andra länder. Ursprunget får allt större betydelse och konsumenter i alla länder vill känna förtroende för produkten. Lika viktigt är storyn om gården och det förädlade företaget. Export av produkter med hög förädlingsgrad och mervärden som lyfts fram ger större positiv inverkan på ekonomi och sysselsättning än export av oförädlade råvaror.

Export är kopplat till lönsamhet och innovationskraft

Export har betydelse för en ökad försörjningstrygghet och för företagets lönsamhet och tillväxt. Ett tydligt samband finns mellan export och en högre innovationsgrad. Behovet av ökad svensk livsmedelsexport betonas i regeringens export och investeringsstrategi. Det gör export till ett prioriterat område även för den regionala strategin.

Få exportföretag i Västerbotten

Den svenska livsmedelsexporten ökar, men från en låg nivå och ligger än så länge långt under övrig industri. Det är främst större livsmedelsföretag som exporterar och de som ingår i en multinationell företagskoncern. En stor andel av svenska livsmedelsföretag är riktigt små och i Västerbotten är andelen små företag ännu större. Endast ett fåtal livsmedelsföretag i Västerbotten är verksamma på exportmarknaden.

Exportfrämjande insatser är nödvändiga för en ökad export

Företagen behöver ofta både stöd och vägledning kring hur exportsatsningar kan läggas upp och var deras marknader kan finnas. De behöver också hitta sätt att bli internationellt synliga. Här har både branschorganisationer och offentliga aktörer en roll. I Västerbotten samlas de exportfrämjande aktörerna inom regeringsuppdraget Regional Exportsamverkan Västerbotten. Syftet är att samordna de olika organisationernas exportfrämjande insatser och att förenkla för företagen i sina kontakter med de olika exportfrämjarna.

Det ska inte finnas någon fel väg in i stödssystemet och alla företag ska enkelt kunna nå rätt främjare inom 24 timmar oavsett vilken organisations som kontaktas först.

En viktig resurs i exportsammanhang är Business Sweden som arbetar med att hjälpa svenska företag med internationell expansion. Business Sweden stöttar såväl startups, som små- och medelstora företag och multinationella bolag.

Foto: Per Lundström

Foto: Eva Carlsson

3:4 Ökad attraktionskraft hos livsmedelssektorn

Målbild 2030

Livsmedelssektorn är en attraktiv bransch, med goda arbetsvillkor, jämställda arbetsplatser dit människor i olika åldrar och med olika bakgrund gärna söker sig.

För att nå målen behövs insatser för

- att livsmedelsbranschen ska erbjuda en god arbetsmiljö, goda arbetsvillkor och säkra arbetsplatser
- en ökad jämställdhet i branschen
- att underlätta för utrikesfödda att bli delaktiga hela livsmedelssektorn
- att förenkla och hitta nya vägar till lyckade ägarskiftet i regionens lantbruk
- att synliggöra möjligheterna till ett gott arbetsliv i livsmedelssektorn

Initiering av insatser och uppföljning av utvecklingen

En ökad attraktionskraft hos livsmedelssektorn är en angelägenhet för alla branschens intressenter. Företagarna ansvarar för arbetsmiljö, hur anställda trivs och har stor möjlighet att påverka hur branschen uppfattas. En viktig samarbetspart är de fackliga organisationer. Ansvariga för utbildningssystemen kan genom att erbjuda attraktiva och tillgängliga utbildningar bidra till inflödet av människor till branschen. Samarbetsparterna tar ett gemensamt samlat ansvar för att följa utvecklingen inom området och för att i samverkan med intressenter initiera eller bidra till insatser.

Hård konkurrens om arbetskraften

Tillgången på arbetskraft med rätt kompetens är avgörande för utveckling i alla sektorer. 40 000 personer som i dag är yrkesverksamma kommer att gå i pension redan 2025. Inom jord-, skogsbruk, trädgård och fiske är hela 65% av arbetsstyrkan på väg att gå i pension. Även andra delar av livsmedelskedjan har personal med hög ålder som snart lämnar arbetslivet. Redan idag har arbetsgivare inom livsmedelssektorn svårt att rekrytera. LRF och Livsmedelsföretagen har tillsammans med en rad andra aktörer kartlagt arbetskraftsbehoven. Inventeringen visar att över hälften av företagen planerar att växa de kommande fem åren och drygt 13 000 företag avser att rekrytera mer personal. En överväldigande majoritet, 8 av 10 företag, uppgav att det är svårt att hitta rätt arbetskraft och att detta begränsar företagets verksamhet.

För att livsmedelssektorn ska kunna växa och utvecklas behövs insatser för ökad attraktionskraft så att fler män och kvinnor i olika åldrar och med olika bakgrund ska söka sig till branschen. Behovet av att rekrytera öppnar samtidigt upp för den som vill hitta ett meningsfullt jobb inom livsmedelssektorn

En god och säker arbetsmiljö

Hela livsmedelssektorn har relativt hög olycksstatistik. Det framgår av anmälningar till Arbetsmiljöverket. I förhållande till antalet sysselsatta har jordbruket fler dödsolyckor än alla andra branscher i Sverige. LRF beskriver att fler män än kvinnor skadas inom jordbruket. Kvinnor skadas oftare vid skötsel av djur och män har högre andel skador relaterat till fordon och maskiner. Restaurangbranschen har en med jordbruket jämförbar frekvens av olyckor. I livsmedelsindustrin är olyckor med sjukskrivning som följd dubbelt så vanliga som inom jordbruket. Livsmedelsföretagen beskriver att den höga frekvensen kan handla om bristande skydd runt maskiner, kemikalier eller den ergonomiska och sociala arbetsmiljön.

Branschen har inte råd med alla de skador som uppstår. Med bättre kunskap, rutiner och ny teknik kan skador och olyckor kraftigt minskas

Schyssta anställningsvillkor

Livsmedelssektorn kännetecknas av osäkra arbetsvillkor. Restaurang och handel har många tim- och deltidsanställda varav bara ett mindre antal stannar i branschen. Industrin har säsonganställningar som ibland leder till att tillfälligt anställda blir kvar i företagen. För att hålla kvar människor behöver företagen erbjuda goda villkor.

Jämställda arbetsplatser

Jämställda arbetsplatser dit både män och kvinnor känner sig välkomna får lättare att hitta arbetskraft. Men precis som i övriga samhället är vissa yrkesgrupper inom livsmedelssektorn kvinno- respektive mansdominerade. I primärproduktionen är fler män sysselsatta men kvinnornas andel har ökat med 32% mellan 2005 och 2016 Fortfarande ägs 89 procent av jordbruksföretagen av män. En något högre andel kvinnor finns bland renägare men andelen är mycket lägre inom fiske och fiskodling. Kvinnor tar oftare hand om djuren, familjen och hushållet, medan män arbetar med odling och maskiner.

Nationell statistik över gruppen jordbruk, trädgård, skogsbruk visar att kvinnors lönenivå är cirka 90 procent av männens löner. För skötare av lantbrukets husdjur är dock lönen lika mellan män och kvinnor. Inom restaurang står kvinnorna för 55 procent av arbetskraften och i handeln för 66 procent. Både inom restaurang och handel har kvinnor enligt SCB ett par procent lägre genomsnittlig lönenivå än män med jämförbara arbetsuppgifter. I livsmedelsindustrin är andelen kvinnor lägre än inom primärproduktion och allra lägst inom lager med 22 procent. För att öka attraktiviteten till livsmedelsbranschen behöver jämställdheten öka.

Fler utrikesfödda behövs i livsmedelsbranschen

En viktig grupp är de utrikesfödda, vare sig de är nyanlända eller har bott här ett tag. Många av dem är unga människor i arbetsför ålder. Få utrikesfödda är sysselsatta inom jordbruk och fiske. Bland slaktare, styckare och maskinoperatörer inom kött- och fiskindustri är andelen utlandsfödda drygt 40 procent. Även i restaurangbranschen är 40% utrikesfödda och hela 79 procent av alla pizzabagare i Sverige har sitt ursprung i ett annat land enligt siffror från SCB, 2018.

Fler delar av livsmedelssektorn behöver bli ett enkelt och naturligt val för personer som är födda i ett annat land.

Främja framgångsrika ägarskiften

Primärproduktionen har en genomgående hög ägarmedelålder där mer än hälften av företagen redan 2016, var över 60 år. (Uppgifter för Övre Norrland). En hög medelålder i ägargruppen är en signal om att många företag kommer behöva skifta ägare inom en snar framtid. Inom jordbruket vill ägarna fortfarande helst att gården ska stanna i familjen och ett av de vanligaste skälen till att ett ägarskifte inte blir av är att barnen inte vill eller kan ta över. De allra flesta företagen är familjeföretag och många gånger har det varit i familjen i generationer. Om barnen inte är intresserade väljer föräldrarna ofta att bo kvar och driva jordbruket vidare, men utan att egentligen ha några framtidsplaner. De slutar investera i byggnader eller köpa nya maskiner och till slut lägger de ned verksamheten, men bor kvar på gården. Ekonomibyggnaderna står då tomma och marken kanske arrenderas ut. Den här processen gör att gården blir mindre attraktiv för en övertagare eftersom det krävs stora investeringar för att komma i gång igen. Fastigheten kanske senare köps upp av någon som bara är intresserad av bostadsdelen som permanentbostad eller sommarboende.

När LRF Västerbotten undersökte sina medlemmars inställning till ett ägarskifte framkom att många företagare kan tänka sig att sälja, men inte till vem som helst och att man inte vill gå ut med sin gård på den öppna marknaden. Här skulle en ny typ av arenor för ägarskiften kunna ha en plats.

För ett framgångsrikt ägarskifte behövs en långsiktig planering och värdering av fastigheter och verksamhet, men också praktisk, ekonomisk och juridisk rådgivning. Bankerna ställer höga krav på affärsmässighet och eget kapital hos den som vill ta över och ibland försvåras övertagande av markarrenden som saknar skriftliga avtal. En försäljning kan göras fort, men också vara en långsiktig process av överlåtelse i delägarskap eller arrende. Med rätt stöd kan ett lyckat ägarskifte vara till någon utanför familjen, även om det inte är vad lantbrukaren tänker i första hand. Med rätt förutsättningar och stöttning finns det stora möjligheter för den som är intresserad av att ta över och driva ett företag i en spännande framtidsbransch.

Foto: Mattias Andersson

3:5 Det ska vara lätt att göra rätt

Målbild 2030

Tillståndsgivande, kontroller och stödhantering fungerar effektivt och med ett högt förtroende mellan myndigheter och livsmedelsföretag.

För att nå målen behövs insatser för

- likvärdiga kontroller i länet och landet med fokus på kvalitet
- att stärka företagets kvalitetsarbete kopplat till regelverk och myndighetskrav
- ökad förståelse om vikten av god djuromsorg och säkra livsmedel.
- att undersöka möjligheter att skapa en lotsning i regelverken för företag i livsmedelssektorn

Initiering av insatser och uppföljning av utvecklingen

Att skapa tilltro mellan aktörer är ett ömsesidigt arbete. Flera myndigheter och organ kontrollerar och sätter upp riktlinjer som livsmedelsföretagaren har att förhålla sig till. Kommuner möter företagare när de bedriver tillsyn enligt miljöbalken. Länsstyrelsen har flera uppdrag som innebär kontroll och myndighetsbeslut och länsstyrelsen tar ett samlat ansvar för att tillsammans med berörda intressenter initiera insatser och följa upp utvecklingen mot målet – att det ska vara lätt att göra rätt i livsmedelsbranschen.

Lagar och kontroller syftar till säker mat, god djurhälsa och skydd av miljön

Regler, föreskrifter och kontroll ska garantera god djurhälsa, säker mat och skydd av miljön. Alla aktörer som hanterar livsmedel omfattas av lagar, regler och föreskrifter. Maten vi äter ska vara säker och inte innebära en risk för sjukdom, lidande djur eller skada på natur och miljö. Märkning av produkter ska vara korrekt och underlätta spårbarhet så att de kan återkallas vid risk för fel eller kvalitetsbrister.

EU utfärdar gemensamt utarbetade lagar, regler och direktiv. Utöver det finns nationella anpassningar av EU-regelverket samt egna nationella lagar och regler. Ambitionen är att regler och villkor, förutom att vara en grund för säkra och hälsosamma livsmedel, också ska stödja målet om en konkurrenskraftig och hållbar livsmedelskedja där produktionen ökar. Nationella myndigheter har i uppdrag att titta på hur lagar, regler, villkor kan utvecklas och förenklas. För företagaren ska det vara lätt att göra rätt.

Regionens offentliga kontrollmyndigheter, exempelvis kommuner och länsstyrelsen stiftar inte lagar, regler och villkor, men använder dem vid tillståndsbedömning, kontroller och vid beviljande och uppföljning. Även nationella myndigheter utför kontroller.

Det goda mötet vid tillsyn, kontroll och ansökan om tillstånd

Regionala myndigheter och kommuner möter företagen i olika situationer och har ett ansvar för utveckling av metoder för hur regelverken tillämpas jämlikt och utan att i onödan utgöra hinder för företagets tillväxt och lönsamhet. Det kräver kontinuerlig dialog och samverkan med regionens företag och branschaktörer.

För utveckling av det goda mötet har Länsstyrelsen Västerbotten genomfört dialogmöten och ställt frågor i en enkät till länets primärproducenter och kommuner. Enkätsvaren ger länsstyrelsen underlag att fortsätta med ett utvecklande arbete för att fler företagare ska känna nöjdhet med myndighetskontakterna och att såväl kontrollmöten som andra typer av kontakt leder till utveckling av livsmedelssektorn. I enkätsvar 2018 anger nära hälften en högre grad av nöjdhet på skalan, över hur de uppfattar genomförda kontroller, även vid bedömning av kontrollanternas kompetens. Många uttrycker också att det fungerar bättre nu än tidigare, men att tolkning av regler och villkor ibland upplevs som rigid för små avvikelser och ibland har företagare svårt att se nyttan med tillsyn, speciellt när liknande tillsyn återkommer inom korta intervall av olika offentliga aktörer. Länsstyrelsen upplever att intresset är stort hos samtliga aktörer att utveckla det goda mötet. I enkätsvar och dialog har det framkommit önskemål om lotsning i regelverken för nystartade företag, men också kontinuerlig information om förändringar i regelverket. Idag är det flera olika myndigheter som möter företagen beroende på fråga.

Frivilliga certifieringar och märkningar

Företagaren i livsmedelssektorn har också att förhålla sig till olika frivilliga certifieringar, märkningar och branschstandarder. Grossister och kedjor inom dagligvaruhandeln vill känna trygghet i att de produkter de säljer har producerats på ett säkert sätt enligt gällande regelverk. I nästa led kan förädlingsföretaget ställa motsvarande krav på råvaruproducenter. Norrgården är ett exempel på ett lokalt utformat kvalitetssäkringssystem för norrländska mjölkgårdar. Därutöver har branscherna utformat riktlinjer som stöd för företagens regelefterlevnad eller förstärkning av gällande regelverk. Branschriktlinjerna kan vara vägledande eller bindande.

Stöd för företagens verksamhet och utveckling

Till stöd för företagens och regionens utveckling finns europeiska fonder och nationella stödsystem. Läs mer om vilka offentliga stödsystem som finns i avsnittet Ökad attraktionskraft hos livsmedelssektorn. Även kring stöden möter företagare de regionala myndigheterna och det är av stor vikt att kontakten mellan myndighet är förtroendefull och fungerar smidigt.

Foto: Liselott Holm

Foto: Liselott Holm

Foto: Eva Carlsson

Foto: Jonas Westling

4. Innovationskraft och kompetensförsörjning

Norra Sveriges innovationsförmåga är generellt god med flera universitet, forskningsinstitut och ett välutvecklat innovationsstödssystem. För ökad innovationskraft i livsmedelsnäringen behövs dock en mer utvecklad samverkan mellan akademi, näringsliv och myndigheter. Livsmedelssektorn efterfrågar utbildad arbetskraft. Med en tydligare karta över det stora och brokiga utbudet av utbildningar och med en stärkt kommunikation mellan näringen och utbildningsanordnare kan utbudet utvecklas för att anpassas tydligare till behoven. Det här strategiska området handlar om hur vi skapar stärkt innovationsförmåga och ett effektivt utbildningssystem för livsmedelsnäringen.

4:1 Stärkt innovationskraft i livsmedelssektorn

Målbild 2030

En stärkt innovationskraft i livsmedelssektorns värdekedjor i Västerbotten och norra Sveriges ger fler nya och lönsamma produkter med högt förädlingsvärde och nya företag inom livsmedelssektorn.

För att nå målen behövs insatser för

- ökade forsknings- och utvecklingsinsatser på hela livsmedelskedjan, från primärproduktion och förädling till distribution och konsumtion med regionens nordliga belägenhet i fokus
- Att stärka eller skapa nödvändiga arenor där samverkan mellan forskning, utbildning, företag och myndigheter kan mötas för innovation och utveckling
- att livsmedelsföretag ska ha en naturlig möjlighet att delta i inkubator- och acceleratorverksamhet
- att tillvarata möjligheter med ökad digitalisering, automation och robotisering

Initiering av insatser och uppföljning av utvecklingen

För en ökad innovationskraft inom livsmedelssektorn behövs ett stärkt samarbete mellan företagen i sektorn. Kunskap som genereras på universitet och forskningsinstitut behöver tas tillvara i livsmedelssektorn och aktörerna i det innovationsstödjande systemet behöver stärka sin närvaro i branschen. Region Västerbotten arbetar med att stärka innovationsstödsystemet samarbetar med universitet och forskningsinstitut kring frågor som rör innovation. Region Västerbotten tar ett samlat ansvar för att i samverkan med berörda intressenter initiera insatser och följa upp utvecklingen i området.

Livsmedelsbranschen ligger lågt i innovationsrankningar

Nationella livsmedelsstrategin lyfter behovet av en ökad innovationsförmåga som helt avgörande för Sveriges konkurrenskraft inom livsmedelssektorn. I rankningar som jämför olika länders innovationskraft ligger Sverige ofta i toppskiktet. Enligt en rapport från Tillväxverket från 2018 ligger Sverige på andra plats efter vinnande Sydkorea. Men ser man till innovationskraft i livsmedelsbranschen ligger i stället Nederländerna och Irland i topp och Sverige hamnar först på 14:de plats.

Förklaringen till låg rankning är utmaningar med en stor andel små företag och att livsmedelssektorn utgörs av flera branscher utan inbördes samverkan. Likaså är livsmedelforskning spridd på många olika lärosäten och institutioner. Förädlingsindustrin har oftast fokus på snabbt återbetalande produktutveckling i stället för långsiktiga satsningar. Bidragande orsak är också små ekonomiska satsningar på livsmedelsforskning, både i jämförelse med andra länder och andra branscher inom Sverige.

Tydliga framgångsfaktorer för forskning och innovation är samverkan, hög utbildningsnivå och stärkt koppling till export. Enligt data för Västerbottens län, framtagna av UC Afärsinformation, hade endast 0,3 procent av de producerande livsmedelsföretagen fler än 20 anställda 2018 (8 av 3000 företag), (handel, restaurang och storkök ej medräknat). För riket är andelen betydligt större, 13 procent. Länets större livsmedelsindustrier är också jämförelsevis små i ett nationellt och internationellt perspektiv. Endast ett fåtal livsmedelsföretag är verksamma på en exportmarknad. Västerbotten har ett fåtal större företag med egen forskning och utveckling och den samlade kraften i den stora gruppen små företag är än så länge outnyttjad.

Forskning och innovation i norra Sveriges värdekedja för livsmedel

Livsmedelsproduktion och konsumtion i arktisk miljö

Västerbottens läge nära polcirkeln ger speciella förutsättningar för livsmedelsproduktion. Vintrarna är kalla, mörka och långa och sommarnätterna ljusa. Landskapet domineras av fjäll och skog och den odlade marken utgör endast en mycket liten del av ytan. Mycket av den forskning som bedrivs i Sverige och EU kring livsmedelsproduktion grundar sig förhållanden som ser mycket annorlunda ut. Därför är en stärkt forskning som utgår från de norrländska förutsättningarna mycket viktig. Bland annat behövs forskning på miljö- och klimatbelastning med nordliga förhållanden och nya och mer hårdiga grödor behöver utvecklas. Norra Sverige förväntas påverkas kraftigt av klimatförändringar och mer kunskap behövs om hur primärproduktionen i jordbruks-, skogs-, fjällandskap och vattendrag kan anpassas till ändrade förutsättningar. Även distributions- och konsumtionsmönster påverkas av de naturgivna förutsättningarna.

Forskningsinstitutet RISE har undersökt innovationspotentialen för några värdekedjor inom livsmedel i Norra Sverige: mjölk, renkött, nötkött, får- och lammkött, potatis, odlade bär, köksväxter och vilda bär. RISE konstaterar att samtliga studerade värdekedjor har tillväxtpotential genom innovation och lyfter röding och vilda bär för deras än så länge blygsamt nyttjade potential.

Skogsbär – en resurs som väntar på innovationer

Bären som plockas i Västerbotten har ett uppskattat värde på cirka 180 miljoner kronor per år och kommer på andra plats efter mjölk när man ser till det rena råvaruvärdet och i regionen finns en av Europas viktigaste produktion av vilda bär. Idag exporteras råvaran ut ur länet och till andra länder, nästan helt utan förädling och här finns en mycket stor potential till innovation. Det kan handla om att utveckla nya plocktekniker, att ta fram nya produkter och bygga upp en ny industri kring regionens bärresurs. Ett antal bärutvecklingsprojekt pågår i regionen.

Fisk – innovationer inom foder och restströmmar

Regionen är också en förhållandevis stor producent av odlad fisk. Även landbaserade odlingssystem kan vara en möjlighet att undersöka. Utvecklingsarbete pågår med att skapa fiskfoder av skogsavfall. Även fiskproduktionens sidoströmmar innehåller värdefulla komponenter som fetter och proteiner som kan få nya användningsområden. Utmaningarna handlar främst om långdragna processer för odlingstillstånd och att investeringarna kräver stort kapital.

Fakta: Hållbar animalieproduktion - SustAinimal

Centrumbildningen SustAinimal ska öka kunskapen om vilken roll de livsmedelsproducerande djuren kan i framtidens hållbara animalieproduktion. Satsningen finansieras av FORMAS och SLU Rönnebydalen är nordlig nod.

Fakta: Lantbruk medfinansierar forskning

Sveriges och de norrländska lantbrukarna bidrar till forskning och innovation för utveckling och tillväxt. Framför allt större företag, avsätter en mindre del av försäljning eller omsättning till forskningsstiftelser. En del företag deltar också aktivt i forskningsprojekt. Stiftelsen Lantbruksforskning (SLF) är lantbrukarnas egen stiftelse för medfinansiering av forskning för lantbruksföretagens positiva utveckling och tillväxt. Regional jordbruksforskning för norra Sverige (RJN) är ett FoU-program i samarbete mellan näringarna och SLU. Programmet beviljar stöd till forskning och utveckling av jordbruket och dess förutsättningar i ett norrländskt klimat.

Möjligheter med digitalisering, automation och robotisering

Digitalisering ger företagens en möjlighet att stärka sin konkurrenskraft. Västerbotten har ett av världens mest utbyggda bredbandsnät och många använder internet dagligen. Den digitala mognaden är hög och i de flesta internationella index får Sverige en topposition, om än med ett stadigt krympande försprång. Artificiell intelligens (AI) har länge varit på tapeten och genombrott är på gång inom allt från uppkopplade växthus, tänkande inköpslistor, optimerad energianvändning till minskat svinn och djurhälsa.

En annan del är automatisering och robotisering. Idag används robotar vid många gårdar för mjölkning och automation för utfodring och gödselhantering men också för styrning av värme, vatten och ventilation i lagårdar och växthus. I livsmedelsindustrin används automation för styrning av processer och robotar till moment som tidigare tog längre tid och medförde risk för arbetsskador. Autonoma och självkörande truckar är en självklarhet inom industrin och utveckling pågår av autonoma jordbruksmaskiner och transporter i det allmänna vägnätet. Andra delar är GPS-styrning och fjärranalys vid odling via sensorer som kan vara handhållna, traktor- eller drönarburna eller via satellit, även system för övervakning av djur med digitala verktyg.

Öka den digitala mognaden

Att använda digitala tjänster är en möjlighet för effektivisering av företagets processer. Digitala tjänster möjliggör försäljning men också marknadsföring direkt till konsument. Restaurangernas digitala erbjudanden växer med försäljning av måltider och upplevelser med hemleverans och digital vägledning i tillagning och provsmakning. Professionella kockar och inspiratörer kan nå ut digitalt oberoende av plats. Virtuella besök kan bli vanligt hos länet producenter och förädlare.

Stärkta samverkansytur för forskning och innovation

Regionen saknar en självklar plattform för innovation och utveckling för livsmedelssektorn där forskare och näringsliv kan mötas. I intervjuer och workshopar i samband med livsmedelsstrategins analysfas uttryckte forskare från Umeå Universitet och SLU att de saknar en arena eller nätverk där de kan komma i kontakt med både andra forskarkollegor och aktörer inom näringslivet för att gemensamt planera för större forsknings- och utvecklingsprojekt och att skapa en bredare kapacitet för att söka och få forskningsmedel från nationella och internationella utlysningar.

Livmedelföretagen har också behov av samverkansytor men företagets behov är ofta mer "hands on". Det kan handla om rådgivning om kundrelationer, om automation, digitalisering och logistik, om nya sätt att paketera eller kunskap om olika finansieringsmöjligheter. RISE betonar i sin rapport behovet att synliggöra de mindre företagens behov och att stärka samverkan med övriga delar av norra Sverige och koppla upp regionen mot nationella nätverk inom livsmedel.

På vissa platser i landet finns livsmedelsinriktade inkubatorer för företag i uppstartsfas och företagsacceleratorer som stödjer existerande företag med deras utvecklingsbehov. Norra Sverige saknar dock både acceleratorer och inkubatorer som riktar sig specifikt mot livsmedelsföretag.

Sweden Food Arena

På nationell nivå finns Sweden Food Arena som är ett regeringsinitiativ för ökad samverkan mellan aktörer inom livsmedelsbranschen för en innovativ, hållbar och konkurrenskraftig livsmedelssektor. Arenan har utarbetat en agenda med missionen att unika svenska mervärden ska väljas av medvetna konsumenter världen över. Västerbotten har representation i Sweden Food Arena genom Norrmejerier, Polarbröd och LRF. regler och villkor, förutom att vara en grund för säkra och hälsosamma livsmedel, också ska stödja målet om en konkurrenskraftig och hållbar livsmedelskedja där produktionen ökar. Nationella myndigheter har i uppdrag att titta på hur lagar, regler, villkor kan utvecklas och förenklas. För företagen ska det vara lätt att göra rätt.

Fakta: Regionala innovations- och forskningsresurser

Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU) och institutionen för norrländsk jordbruksvetenskap i Umeå bedriver sedan länge en stark forskning riktad till primärproducenterna. SLU bedriver försöksverksamhet och rådgivning inom växtodling, mjölk- och köttproduktion samt trädgårdsodling för norra Sverige på Röbbäcksdalen. Vid SLU finns också institutionen för vilt, fisk. De har, förutom den forskning inom ekologi de bedriver, i samarbete med Umeå universitet studerat hur viltköttet används i hushållen.

Institutionen för kost och måltidsvetenskap på Umeå universitet bedriver en omfattande utbildningsverksamhet inom gastronomi och kostvetenskap. Forskningsprojekt pågår inom mat i besöksnäringen, arktisk gastronomi, offentlig måltidsverksamhet, hälsa och barn och ungdomars syn på mat och måltider. Institutionen driver också regionala utvecklingsprojekt i samarbetet med näringslivet.

Arktiskt Forskningscentrum (Arcum) är en tvärvetenskaplig forskningsmiljö kring frågor som rör Arktis. Arcum har bland annat undersökt livsmedelssäkerhet i Arktis.

Umeå plant Science Center (UPSC) arbetar med grundläggande växtgenetiska frågor, som också kan tillämpas för livsmedelsgrödor. Genom att det är skogsfakulteten vid SLU som är samarbetspart, har tillämpningarna så här långt främst gällt skogliga frågor. Utöver de ovan nämnda finns också forskningsområden vid Umeå universitet som har anknytning till livsmedel, men också mer allmänna forskningsaktiviteter som kan vara till nytta för livsmedelsbranschen.

Designhögskolan som forskar och undervisar kring industridesign, kan vara en samarbetspart vid utformning av till exempel förpackningar. Institutionen för datavetenskap har bland annat forskning inom robotteknik och deltog bland annat i ett EU-projekt där en plockningsrobot för paprika i växthus utvecklades.

Institutionen för folkhälsa och klinisk medicin bedriver forskning kring livsstil och sjukdomar, där kosten ofta har stor betydelse.

Handelshögskolan i Umeå har forskning kring konsumentbeteende och värdekedjor. De statliga forskningsinstituten är viktiga resurser för innovation i livsmedelssektorn.

RISE I Umeå planerar de kommande åren för en fortsatt expansion i norra Sverige med särskilt fokus på Västerbotten och Umeå, med ytterligare ca 100 tjänster. Ett innovationspartnerskap har i september 2020 undertecknats mellan RISE och Region Västerbotten i september 2020, där ett av fokusområdena är livsmedel.

Totalförsvarets forskningsinstitut i Umeå, FOI, bedriver forskning inom bland annat civilt försvar och krisberedskap.

Utöver forskning och utvecklingsverksamhet finns ett antal innovationsstödsaktörer och inkubatorer som samfinansieras av universiteten, kommunerna och Region Västerbotten i olika konstellationer och som i högre grad kan utgöra ett stöd för att utveckla livsmedelsföretagande i regionen som **Uminova Innovation, LTU Science city med Idea, Lab Skellefteå, eXpression, Umeå Biotech Incubator och SLU Green Innovation Park** i Uppsala med ambition om att öppna en nordlig hub vid SLU Umeå

4:2 Ett behovsanpassat utbildningsutbud

Målbild 2030

Det finns ett utbildningsutbud inom jordbruks- och livsmedelssektorn som motsvarar näringsens behov dit allt fler ungdomar och vuxna söker sig

Jordbruks- och livsmedelssektorn har är väl försörjd på utbildad arbetskraft.

För att nå målen behövs insatser för

- samverkan mellan utbildningsanordnare och livsmedelsbranschen för att överblicka näringsens behov, anpassa utbildningsutbudet och skapa en tydlig kommunikation om utbildningsmöjligheterna
- att stärka det digitala utbildningsutbudet
- att minska fördomsfulla föreställningar om manliga och kvinnliga jobb i livsmedelssektorn
- att utrikesfödda i större utsträckning ska söka sig till utbildningar för arbeten i livsmedelssektorn
- särskilda insatser för kompetensförsörjning till slakterier

Initiering av insatser och uppföljning av utvecklingen

Det finns många olika typer av utbildningsanordnare inom livsmedelssektorn. Gymnasie- och yrkesutbildningar erbjuds av kommuner och privata aktörer. Högre utbildning anordnas av universiteten. Folkhögskolor och studieförbund med flera anordnar utbildningar för vuxna. Även arbetsförmedlingen arbetar med kompetensförsörjning till livsmedelsbranschen. För att skapa behovsanpassat utbud och en tydlig kommunikation till målgrupperna behövs en god samverkan mellan utbildningsanordnare och företrädare för livsmedelssektorns olika grenar. Region Västerbotten har ett samlat regionalt ansvar för att analysera kompetensbehovet och att verka för att arbetsmarknadens kompetensbehov tillfredsställs och tar ett samlat ansvar för att i nära samverkan med berörda intressenter initiera insatser och följa utvecklingen för livsmedelssektorns kompetensförsörjning

Brist på utbildad arbetskraft

Det råder stor brist på utbildad arbetskraft inom flera livsmedelsyrken, exempelvis jordbruk, slakt, styckning, förädling och industri. Såväl företagare som branschföreträdare oroas över sektorns framtida kompetensförsörjning. Se även avsnittet Ökad attraktionskraft i livsmedelssektorn. För att

möta behovet av arbetskraft behövs utbildningar anpassas och utvecklas i hela utbildningssystemet från gymnasie- och vuxenutbildningar, till yrkesutbildningar och högre utbildning. Konkurrensen om eleverna är hård och både livsmedelsbranschen utbildningsanordnare behöver arbeta med att öka sektorns attraktivitet.

Fler behöver gå livsmedelsinriktade gymnasie- och yrkesutbildningar

Gymnasierna utbildar färre än arbetsmarknadens behov. Antalet sökande till restaurang- och livsmedelsprogrammet är färre än tillgängliga platser och två av länets fyra planerade program startade inte 2020. Även programmet för hotell och turism har lågt söktryck. Efterfrågan på serveringspersonal är svårbedömt kopplat till effekter av pandemin och många arbetssökande utan utbildning konkurrerar om jobben som butikssäljare, enligt arbetsförmedlingen.

En positiv vändning har skett för de lantbruksinriktade programmen vid Forslundagymnasiet. På fem år har antalet antagna mer än fördubblats. Trots ökat söktryck till utbildningar med inriktning mot lantbruk, bedömer Arbetsförmedlingen att befintliga gymnasieplatser inte täcker arbetskraftsbehovet de närmaste fem åren.

Utbildning till slaktare och styckare saknas i länet. Det är ett lågt söktryck till yrkesprogrammen, trots att de ofta leder till en anställning. Lärlingsutbildning erbjuds inom flera olika områden och för att sänka trösklarna till yrkesutbildningar erbjuder gymnasieskolor i Västerbotten introduktionskurser. College i samverkan med näringslivets parter finns inom teknik, vård och omsorg, men ännu inte inom livsmedelsrelaterade utbildningar.

För att försörja livsmedelssektorn med utbildad arbetskraft behövs insatser för att fler ska välja en livsmedelsinriktad gymnasie- eller yrkesutbildning.

Utbildning av vuxna nödvändigt för att täcka behoven

Även utbildning för vuxna och fortbildning av redan yrkesverksamma är nödvändigt för att möta branschernas kompetensbehov. Eldrimner erbjuder kurser och utbildningar och erbjuder stöd och inspiration för nya och etablerade mathantverkare. Samernas utbildningscenter i Jokkmokk har YH-utbildning i samiskt mathantverk. Vindelns Folkhögskola, har startat något de kallar Allmänna kockskolan. Forslundagymnasiet erbjuder YH-utbildning till Driftledare lantbruk och två

nya utbildningar Trädgårdsmästare – frilandsodling och förädling, Trädgårdsmästare – ledarskap, skötsel och underhåll av gröna miljöer. Arbetsmarknadsutbildningar kan ordnas av Arbetsförmedlingen utifrån efterfrågan. YrkesVux är ett annat alternativ.

Högre utbildning inom livsmedel

Högre utbildning är avgörande för branschens innovationsförmåga. SLU i Umeå ger kursen Grovfoder – odling och utfodring på grundläggande nivå, flera forskarutbildningskurser och utbildar ett antal doktorander. SLU bedriver också den tvååriga utbildningen Management of Fish and Wildlife Population.

Umeå universitet och Institutionen för kost- och måltidsvetenskap ansvarar för grundutbildningarna Dietistprogrammet, Gastronomiprogrammet och Kostvetarprogrammet. Institutionen för kost- och måltidsvetenskap utbildar också hem- och konsumentkunskapslärare. Dessutom finns Master och magisterkurser och utbildning på forskarnivå. Institutionen erbjuder även en lång rad av kurser relaterade till hälsa, kost och måltid.

Många andra utbildningar och kurser är relevanta för utveckling av länets livsmedelsproduktion, allt från ekonomi, handel, design, hälsa med mera. LTU erbjuder utbildningar inom process, teknik, mekanik, logistik med mera, vilket är avgörande kunskap för innovation och utveckling inom livsmedelssektorn.

Kompetensförsörjningen till slakteri behöver stärkas

Det finns sedan länge en stor brist på både slaktare och styckare i hela landet och även slakterierna i Västerbotten har mycket svårt att hitta utbildad personal. Om inte slakten fungerar påverkar det hela kött- som mejeriindustrin och även förädlingsledet. Det behövs fortsatta insatser för att hitta lösningar på kompetensförsörjningen till slakterier.

Möjliggör ökat digitalt lärande

Det finns en outnyttjad potential inom många områden när det gäller plats- och tidneutrala lärandeformer inte minst i gles- och landsbygd där avstånden till närmaste skola eller fysiska utbildningsmiljö är lång.

Attrahera nya grupper

Män och kvinnor

Livsmedelsbranschen har olika grenar som är antingen kvinno- eller mansdominerade vilket är ett hinder i kompetensförsörjningen. Branschen behöver tillgång till hela arbetskraftsutbudet och utbildningsanordnare behöver fortsätta arbetet kommunicera att jobben i livmedelsektorn passar både för kvinnor och män. Vid gymnasievalet spelar social bakgrund och kön stor roll. För att elever ska våga bryta normer krävs utveckling av studie- och yrkesvägledning

Utrikesfödda

En viktig grupp är de utrikesfödda, vare sig de är nyanlända eller har bott här ett tag. Många av dem är unga människor i arbetsför ålder och kan bidra till arbetskraften i hela livsmedelssektorn och de kan behöva riktade satsningar för att hitta utbildningarna som leder till jobb i livsmedelssektorn.

Kurser, rådgivning och stöd

Ett stort antal aktörer erbjuder kurser och bedriver rådgivning och stöd till människor som vill starta eller utveckla ett befintligt företagande i livsmedelssektorn. Den kan handla om allt från odling, djurskötsel, mathantverk, livsmedelsteknik till entreprenörskap med affärsplaner, marknadsanalys och många andra områden. Rådgivning och stöd är viktiga funktioner för en utvecklad livsmedelsnäring. Stöd- och rådgivningssystemet beskrivs mer utförligt i avsnittet om stärkt konkurrenskraft där också behovet av insatser beskrivs.

Regional övergripande samordning behövs för livsmedelssektorns kompetensförsörjning

Utbildningslandskapet är snårigt. Det finns olika utbildningsvägar och ett stort antal utbildningsanordnare på olika nivåer. Förändringar sker kontinuerligt då nya utbildningar öppnas medan andra stängs. Landskapet är svåröverblickbart inte bara för den som behöver en utbildning utan också för studie- och yrkesvägledare och utbildningsanordnarna själva. Utbudet av utbildningar är stort men inte alltid anpassat till behovet och analyser av vilka glapp och brister som finns behövs. När utbildningsplatserna inte fylls är det också viktigt att utbildningsanordnare inte konkurrerar om samma elever. En samordnad kommunikation om utbudet skulle förenkla för utbildningarnas målgrupper att orientera sig om möjligheterna. Den som vill utbilda sig med målet att jobba inom livsmedelssektorn ska inte missa chansen för att det inte gick att förstå vilka möjligheter som finns. För att hantera kompetensförsörjningsutmaningen krävs en välfungerande samverkan, dels mellan olika utbildningsanordnare, och dels mellan anordnare och livsmedelsnäringen.

Källmaterial och fördjupad läsning

Samspel med andra strategier och mål

- Livsmedelsstrategi för Sverige – fler jobb och hållbar tillväxt i hela landet, Regeringen. [Länk](#)
- Regional utvecklingsstrategi (RUS), Västerbotten – en attraktiv region där olikheter skapar utvecklingskraft, Region Västerbotten. [Länk](#)
- Länsstyrelsen Västerbotten. Skogsprogram Västerbotten. [Länk](#)
- Regional energi- och klimatstrategi 2020 - Tillsammans för klimatet, Länsstyrelsen Västerbotten. [Länk](#)
- Klimatanpassa Västerbotten - Regional vägledning och handlingsplan för klimatanpassning, Länsstyrelsen Västerbotten. [Länk](#)
- Världens bästa hälsa och mest jämlika hälsa, Region Västerbotten. [Länk](#)
- Folkhälsans utveckling – årsrapport 2020, Folkhälsomyndigheten. [Länk](#)
- Globala målen, FN:s utvecklingsprogram (UNDP). [Länk](#)
- Sveriges Miljömål, Naturvårdsverket. [Länk](#)
- Hållbara Västerbotten – åtgärdsprogram med miljömålen i sikte 2019-2025, Länsstyrelsen Västerbotten. [Länk](#)

Mer mat – utvecklingen vi vill se

- Skafferiet mellan kust och fjäll, underlagsmaterial till den regionala livsmedelsstrategin, Region Västerbotten. [Länk](#)
- Jordbruksstatistisk sammanställning 2020, Jordbruksverket. [Länk](#)

Hållbar efterfrågan på närproducerade livsmedel

Fler väljer mat från Västerbotten

- Småskalig livsmedelsproduktion och försäljningsvägar, underlagsrapport till den regionala livsmedelsstrategin, Länsstyrelsen Västerbotten. [Länk](#)
- Kännedom- och attitydmätning, Svensk märkning AB. [Länk](#)
- Svensk konsumtions miljöpåverkan (PRINCE), Naturvårdsverket. [Länk](#)

Mer närproducerad mat i de offentliga köken

- Mat i Offentliga Kök, underlagsrapport till den regionala livsmedelsstrategin, Region Västerbotten. [Länk](#)
- Lokalproducerat viktigast när Norrlandskommuner köper mat, Norrmejerier. [Länk](#)

Lokal mat i restauranger och en ökad måltidsturism

- Kartläggning av länets måltidsturism, Region Västerbotten Turism, 2020. Kontakt: kajsa.aberg@regionvasterbotten.se
- Trendrapport 2020 Måltidstrender, Visit Sweden. [Länk](#)

Minskat matsvinn – för miljö, klimat och plånbok

- Matavfall i Sverige, Naturvårdsverket, 2018. [Länk](#)
- Fler gör mer -Handlingsplan för minskat matsvinn 2030, Livsmedelsverket, 2018. [Länk](#)
- Svinreducerande åtgärder i butik, Naturvårdsverket. [Länk](#)
- Kartläggning av matsvinnet i primärproduktionen, Nordiska ministerrådet. [Länk](#)
- Fakta om offentliga måltider 2019 – Kartläggning av matsvinn i kommunalt drivna förskolor, skolor och äldreboenden. Livsmedelsverket. [Länk](#)

Hållbar produktion och försörjning

Skydd av mark och vatten för livsmedelsproduktion

- Fysisk planering för ökad livsmedelsproduktion, underlagsrapport till den regionala livsmedelsstrategin, Länsstyrelsen Västerbotten. [Länk](#)
- Jordbruksstatistisk sammanställning 2020, Jordbruksverket. [Länk](#)
- Samerna - ett folk och urfolk, Regeringen. [Länk](#)

En livsmedelsproduktion som bidrar till en rik natur och kulturmiljö och minskad klimatbelastning

- Ett rikt odlingslandskap, underlagsrapport till den regionala livsmedelsstrategin, Länsstyrelsen Västerbotten. Kontakt: kajsa.berggren@lansstyrelsen.se
- Miljö-klimat-energi, underlagsrapport till den regionala livsmedelsstrategin, Länsstyrelsen Västerbotten. Kontakt: elin.soderberg@lansstyrelsen.se
- Så klarar det svenska jordbruket klimatmålen, Kungliga svenska ingenjörsvetenskapsakademin. [Länk](#)
- Mätmetoder och indikatorer för att följa upp konsumtionens klimatpåverkan, Naturvårdsverket. [Länk](#)
- Perspektiv på svenska förnybara drivmedel, Biogas Öst AB. [Länk](#)
- Lantbruket och klimatet - Ett helhetsgrepp, Ekologiska lantbrukarna. [Länk](#)
- Fler arter på ekologiska gårdar, SLU. [Länk](#)
- Användning av kemiska bekämpningsmedel i lantbruket, SLU. [Länk](#)
- Sur sulfatjord – en potentiell miljöbov, SGU. [Länk](#)

Trygg livsmedelsförsörjning i vardag, vid händelse av kris och ytterst krig

- För en tryggad livsmedelsförsörjning i Västerbotten, underlagsrapport till den regionala livsmedelsstrategin, Länsstyrelsen Västerbotten. [Länk](#)
- Vad är en kris?, MSB. [Länk](#)
- Försvarspolitisk inriktning – Sveriges försvar 2016-2020, Regeringen. [Länk](#)
- Totalförsvaret 2021–2025, Regeringen. [Länk](#)
- En introduktion till totalförsvaret, Länsstyrelsen Kalmar län. [Länk](#)
- Ökad försörjningstrygghet avseende livsmedel, LRF. [Länk](#)

Goda villkor för företagande

Stärkt konkurrenskraft i livsmedelsnäringen

- Tillväxtverkets årsredovisning 2020. [Länk](#)
- Utvärdering och uppföljning av livsmedelsstrategin, Jordbruksverket. [Länk](#)
- Mjölkföretagar'n i Västerbotten, LRF Västerbotten. Kontakt: vasterbotten@lrf.se

Försäljning, distribution och förädlingsfunktioner

- Transporter och logistik, underlagsrapport till Västerbottens regionala livsmedelsstrategi, Region Västerbotten. [Länk](#)
- Företagens villkor och verklighet, Tillväxtverket. [Länk](#)
- Förstudien: MOBEVI – Vindelälvsbussen, Region Västerbotten. [Länk](#)
- Lägre utsläpp med samtransporter och ruttoptimering, Naturvårdsverket. [Länk](#)

Ökad export av mat och dryck till andra länder

- Regional exportsamverkan Västerbotten. [Länk](#)
- Exportrapporten, 2018, Livsmedelsföretagen. [Länk](#)

Ökad attraktionskraft till livsmedelssektorn

- Vem tar över gården?, LRF Västerbotten. [Länk](#)
- Yrkesregistret med yrkesstatistik, SCB. [Länk](#)
- Kvinnor och män i belysning Västerbotten 2019, Länsstyrelsen Västerbotten. [Länk](#)
- Hur jämförbart är det gröna näringslivet?, LRF. [Länk](#)

Det ska vara lätt att göra rätt

- Regler och villkor, underlagsrapport till den regionala livsmedelsstrategin. [Länk](#)

Innovationskraft och kompetensförsörjning

Stärkt innovationskraft i livsmedelssektorn

- Forskning och innovation för en livsmedelssektor i världsklass, Tillväxtverket. [Länk](#)
- Innovation i livsmedelskedjan i Norr- och Västerbotten, RISE, Kontakt: roger.uddstal@ri.se
- Innovations- och forskningsagenda för livsmedelssektorn 2020 – Framtidens hållbara tillväxtnäring, Sweden Food Arena. [Länk](#)
- Tema: AI och robotar, AGFO, Nyhetsbrev, 2019. [Länk](#)

Ett behovsanpassat utbildningsutbud

- Utbildning och kompetensförsörjning, underlagsrapport till Västerbottens regionala livsmedelsstrategi, Region Västerbotten. [Länk](#)
- Välja yrke, Slutbetänkande av Yrkesprogramsutredningen, Regeringen. [Länk](#)
- Samlad antagningsstatistik 2020, Gymnasieantagningen Västerbottens län. [Länk](#)

Bilaga

Odling		Andel av länets åkermark	Antal företag	Förändring 1999–2019	Skördeutfall jämf. med riket		Uppskattat värde, länet	Andel eko	Marknadsandel	Potential till 2030
 <i>(ex. timotej, klöver och andra kvävefixerande ärtväxter)</i>	Vall och grönfoder	74 %* (40 % riket)	2 017 gårdar*	+ 5 %	Totalt inbärgad 3 920 kg/ha²	74 %*	Uppgift saknas	13 % (av arealen åker för vall- och grönfoder)	100 procent självförsörjande.	Ökat skördeutfall till 4 200 kg/ha² = + 7% mer skörd
	Beskrivning: Korta ljusa somrargrödor med högt närings- och energiinnehåll. Flerårig vallodling med kvävefixerande inblandning förbättrar jordens vätskebindande förmåga. Klimatmässiga fördelar jämfört med ettåriga växter.	Utmaningar: Kritiseras ibland för att gynna en ensidig animalisk produktion, men skul-le vallen försvinna i norr, då skulle marken övergå i skog eller möjligtvis i träda. Skördeutfallet är naturligt lägre än i södra Sverige men utfallet för Västerbotten är tredje lägst i Sverige.	396 gårdar*	-40 %	Medelskörd 2372 kg/ha	69 %*	36 miljoner konor i primärledet, 2017**	11 % (av arealen vårkorn)	≈ 50 procent av länets behov av fodersäd.**	+25% areal +25% skörd/ha = +57 % mer skörd
 <i>(I huvudsak korn som sås på våren)</i>	Spannmål	12 %* (38 % riket)	396 gårdar*							
	Beskrivning: Används i stort sett endast som foderspannmål. Det pågår försök med spannmålsodling till mjöl. Intrasset finns för lokalt odlat kornmjöl hos lokala bagare. Regionen saknar en modern spannmålskvarn.	Utmaningar: Lönsamheten med egen spannmålsodling har varierat jämfört med att köpa spannmål från andra delar av landet, därav minskning. Beroende på väder kan delar skördas som grönfoder. Begränsade odlingsförutsättningar i inlandet. Osäkert om tillräcklig kvalitet nås för mjöl av lokalt odlad spannmål.	13 gårdar*	Från 0 till 125 ha	Uppgift saknas. Fortfarande väldigt små volymer.			Uppgift saknas.		Dubbelt upp 25 gårdar 250 ha
 <i>(rybs)</i>	Oljeväxter	0,2 %*	13 gårdar*							
	Beskrivning: Liknar raps, men är något hårdigare i kallt klimat. Opres-sad de frön och presskaka är proteinrikt djurfoder. Pressad rybsolja blir livsmedel och kan ersätta rapsolja. Överskott av olja kan ingå i foder.	Utmaningar: Kuns-kap och tradition. Vid gles mellan gårdarna kan samordning av efterbehandling vara ett hinder.								

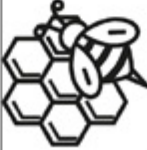
**Skafferiet mellan kust och fjäll – Livsmedelsproduktion i Västerbottens län, 2017, LRF

*Jordbruksverket 2019

Odling		Andel av länets åkermark	Antal företag	Förändring 1999–2019	Skördeutfall jämfört med riket		Uppskattat värde, länet	Andel eko	Marknadsandel	Potential till 2030
 Potatis	Potatis	0,3 %*	76*	-67 %	62 %		16 miljoner, 2017**	5,5 % (2018)	≈ 22 %*	+ 80 %
	Beskrivning: Största delen matpotatis Odling av sättpotatis av god kvalitet, som tidigare var av relativt stor omfattning, är i dag liten. Västerbottens odlare har tillgång till gemensamt ägt packeri.	Utmaningar: Intrasset har varit vikande. Varierande lönsamhet. Stora investeringar för att komma igång med odling. Avsaknad av kompetent rådgivning.								
 Köksväxter Friland	Köksväxter	<0,1 % (2017)	30 (2017)					32,6 % (2017) (15,3 % riket)	Små volymer, säsong.	Fler och framförallt större företag.
	Friland									
 Växthus	Beskrivning: Intrasset för odling av grönsaker ökar. Odlare hittar nya försäljningskanaler direkt till konsument, exempelvis Bondens marknad och Rekoringer, vilket bidrar till en högre lönsamhet. Statistik saknas.	Utmaningar: Många söker tätortsnära åkermark för frilandsodling vilket kräver matchning mellan markägare och blivande odlare. Avsättning av grödor ska ske under kort tid. Försäljning direkt till konsument innebär ofta dubbeljobb under odlingssäsongen. Många väldigt små hobbyföretag.								
	Köksväxter	76 000 kvm (2017)	21 (2017)					36 % (2017) (5,9 % riket)	Minst tre större nya växthusanläggningar.	
 Växthus	Beskrivning: Ett par större företag varav Hållnäs är det största som också säljer över hela Sverige. Det nordliga klimatet kan kompenseras av förnybar uppvärmning och även närhet till spillvärme från industri-er.	Utmaningar: Kallt klimat, vilket begränsar odling av vissa grödor även i växthus. För bästa utfall krävs värme året runt.								

**Skafferiet mellan kust och fjäll – Livsmedelsproduktion i Västerbottens län, 2017, LRF

*2019, Jordbruksverket

Odling		Andel av länets åkermark		Antal företag		Förändring 1999–2019		Skördeutfall jämf. med riket		Uppskattat värde, länet		Marknadsandel		Potential till 2030	
		Inte mätbart										Andel eko		Marknadsandel	
Baljväxter (<i>Bönor och ärtsidor</i>)														Minimal	
Beskrivning: Ingen storskalig odling, endast liten odling av köksväxter på friland.														Fortsatt tillväxt för konsumtion. Att volymerna är mätbara 2030	
Frukt och bär Odling		Liten andel. Inte mätbar.				+ 39 % volym + 167 % värde						Liten		Ökad odling och att volymerna är mätbara 2030.	
Beskrivning: Främst jordgubbar och svarta vinbär. Äppelodling är inledd i Tavelsjö och Röbbäck för produktion av Brännlands Cider och test av olika sorter.														Potential: Inte storskalig odling av baljväxter, pga bristande tillgång till sorter för kallt klimat. Fortsatt utveckling och tillväxt av odling av bönor och sockerärtor inom trädgårdsodling. Eventuellt mer storskaliga försök under perioden.	
Aquaponisk/ hydroponisk odling		0													
Beskrivning: Försök har funnits att starta aquaponisk odling av bladgrönsaker i länet. Metoden teknik med ljus, värme och syre. Positivt är kortare transporter.														Potential: Ökad odling och förädling inom länet. Ökad försäljning i länet och gärna till andra delar av Sverige. Förädlade produkter även på export.	
Biodling		1000 samhällen fördelat på cirka 250 ansvariga personer är registrerade.						Skördeutfall lägre än i södra Sverige. 20 kg, jämfört med 50.						5000 samhällen	
Beskrivning: Infektionssjukdomar och parasiter orsakar förlust av bisamhällen runt om i världen. Därför finns det restriktioner för flyttning av drottningar och samhällen.														Potential: Dubblering av antalet hobbyodlare och etablering av några professionella biodlare, skulle kunna ge 5000 samhällen till 2030. Möjligheter till ökad biodling kan ligga i stimulans för mer avläggare från friska kupor och biodling för privatpersoner på kommunernas mark.	

*2019, Jordbruksverket

Nötdjur		Antal djur		Antal företag		Förändring 1999–2019		Snitt, antal djur per företag		Uppskattat värde, länet		Andel eko		Marknadsandel		Potential till 2030	
		36 113 st*		434* Totalt		-25 % antalet djur -64 % antalet företag + 110 procent antalet djur per gård		86 djur/företag*		Se nedan delat på mjölk resp. kött.		14 procent eko-djur (2018)		14 procent eko-djur (2018)		Ökad lönsamhet.	
Mjölk		11 894 st mjölkkor*		190* Mjolk och kött		-28 % mjölkkor -72 % företag		62,6 mjölkkor/företag* (93,9 riket)		= 400 miljoner kr primärledet, 2017**		17 % eko-mjölk* (normmejerier)		109 % Sett till invägd mjölkvolym.***		5 % ökad mjölkproduktion.	
Beskrivning: En stadigt pågående konsolidering till större gårdar. Snittgården mindre än riket. Stora avstånd för hämtning av mjölk.																	
Kött		244* Enbart kött								Drygt = 100 miljoner kronor, 2017** (OBS tillhör även mjölk)				≈ 41 %*		67 % av konsumtionen	
Beskrivning: Konsumtionen av nötkött och importen av nötkött har minskat sedan 2016.																	

*2019

**Skafferiet mellan kust och fjäll – Livsmedelsproduktion i Västerbottens län, 2017. LRF

***Invägd mjölkvolym motsvarar 109 procent av länets konsumtion av produkter med mjölk översatt i råvara. Jämförelsen kompliceras av att mjölk som produceras i Västerbotten förväntas försörja intilliggande län, exempelvis Norrbotten där produktionen är lägre. Skulle importen av ost och andra mejerierprodukter minska, då skulle det vara ett kraftfullt bidrag till att minska globala och klimatbelastande utsläpp och till jordbrukets miljöbelastning i andra länder.

Husdjur	Antal djur	Antal företag	Förändring 1999–2019	Antal djur per företag	Uppskattat värde, länet	Andel eko	Marknadsandel	Potential till 2030
Gris / Svin		ca 13 000*	28*	ca 409 (1 150 riket)	Primärled 33 miljoner, 2017** Förädling ca 50 miljoner**		≈ 22 %*	50 % av konsumtionen
Beskrivning: Tidigare lägre pris för grisköttet ledde till nedläggning av gårdar i hela Sverige. Trots prismässig återhämtning och ökad efterfrågan på lokalt griskött har tidigare volymer inte återhämtats..		Utmaning: Bristande tillgång till griskött medför att länets förädlingsföretag köper kött från andra delar av Sverige. Slaktkapaciteten kan vara ett hinder. **	- 42 % djur (-35 % riket) - 78 % företag + 11 % djur och slaktvikt 2016–2019	409 (1 150 riket)	Primärled 33 miljoner, 2017** Förädling ca 50 miljoner**		≈ 22 %*	50 % av konsumtionen
Får		ca 4000 baggar och tackor* ca 4000 lamm*	210 *	Stadigt ökande värde, varierande antal djur och gårdar. halvering av företag och djur 2018–2019.	Primärled 5 miljoner, 2017**		≈ 14 %*	Ökad produktion + 50 %
Beskrivning: 2017 slaktades endast 1000 lamm per år, vilket är mindre än en femtedel av produktionen.** Det går inte att sköna någon konsolidering till större gårdar med fler djur.		Utmaningar: En kraftig minskning just 2018/2019, vilket kan vara kopplat till foderbrist i samband med torkan. Det finns inget Norrlandsstöd kopplat till geografi på det sätt som finns för nötkött.	Möjligheter: Det finns möjlighet till ökad grisproduktion i länet. Ökad betalningsvilja för inhemskt/lokalt griskött ger ökad lönsamhet. Ökad produktion leder till minskad import, vilket gynnar klimatet och miljön.					Potential: Att marknadsandelen 2030 utgör 50 procent av konsumtionen. Potentialen omfattar både en produktionsökning och en minskad konsumtion av rött kött, vilket är ett hälsomål enligt Livsmedelsverket.
Fågel OBS endast ägg		100 772*	68 (2016) varav 65 med <49 höns.	-13 % höns	Primärled 17 miljoner 2017**		≈ 17 procent av lokal efterfrågan.**	30 % av konsumtionen
Beskrivning: Ingen kycklingproduktion i länet. Sex äggproducenter 2018, varav tre med en omsättning motsvarande heltidssysselsättning. Resterande företag har höns som komplement till annan verksamhet eller som deltidjordbruk.		Utmaningar: Priskonkurrens mot gigantiskt stora företag i andra delar av landet. Begränsning för kycklingproduktion eller att ta tillvara kött från värphöns är avsaknaden av slakteri, samtidigt uppstår inte ett slakteri utan produktion eller efterfrågan.	Möjligheter: Stor efterfrågan på lokalt producerade ägg. Prisbilden för hållbar äggproduktion är rejält högre än de som säljs i handeln. Företag med <50 höns kan sälja ägg direkt till konsument utan att vara registrerade. Därför saknas statistik över vad man skulle kunna uppfatta som en ökande småskalig försäljning.					Potential: Hållbar produktion innebär en högre prisbild, vilket möjliggör ökad lönsamhet och ökad produktion. Potentialen är 30% av konsumtionen, vilket innebär en fördubblad produktion till 2030.

*2019

**Skafferiet mellan kust och fjäll – Livsmedelsproduktion i Västerbottens län, 2017, LRF

Vilda	Antal	Antal företag	Förändring 1999–2019	Volym	Uppskattat värde, länet	Marknadsandel	Potential till 2030
Vilda bär och svamp				Snitt tillgänglig volym 100 000 ton bär i länets skogar** varav ca 10 procent plockas	160 miljoner kronor 2016**	Cirka 40 % av bären på riket plockas i Västerbotten**	Fortsatt ökad förädling. Se nedan mer om stärkande åtgärder för ökad plockning efter 2030.
Beskrivning: Plockning är ett säsongarbete som främst utförs av utländsk arbetskraft anställda av bemanningsföretag i andra länder. Återkommande diskuteras arbetsvillkor och skatter, men också plockningens inverkan på äganderätten. Privatpersoner i Sverige får skattefritt sälja för 12 500 kronor.		Forts. I Västerbotten finns lika mycket vilda bär som i resten av Sverige. Främst plockas blåbär, därefter lingon, kräkbär och hjortron. En mindre del förädlas vid Danica Food i Lycksele. Resten skickas till andra länder till kosmetika, hälsokost, godis och sylt. ** Den största marknaden är i Asien, där också de flesta bärplockare kommer ifrån. Cirka 10 000** ton bär plockas i Västerbotten. Bär tillhör gruppen frukt och grönt som vi behöver äta mer av.	Möjligheter: Ökad förädling av drycker, torkade produkter och extraherade substanser för förädlingsvärdet att öka i länet vilket innebär att värdet mångdubblas. Intressant är om andelen plockade bär kan öka. En annan del är måltidsturism och restaurang som kan utveckla mathantverket med vilda bär. ** Potential: Goda villkor för utländska plockare. Ökat intresse hos lokala plockare. Innovationer för detektering och plockning. Ökad förädling.				
Ren		51 784* renar (21 % av totalen i Sverige) 50 000, 2016**	321 renägare* 7 av 51 samebyar*		Slaktvärde länet, 2016/17, 30 miljoner kronor**		Ökad förädling och ökat värde av försäljning.
Beskrivning: Den samiska näringen har rötter i jakt- och samlarsamhället och vill även i framtiden utgöra en del av ekosystemet.		Forts: Samiska företag är ofta en kombination av jakt, matförädling, turism, hantverk och renskötsel. Rennäringen vill utveckla slakt och förädling inom näringen för att få kontroll över hela livsmedelskedjan "från lav till skav".****	Utmaningar: Försäljning, marknadsföring och uppnå en värdeutveckling och behålla den samiska profilen. Idag säljs stora volymer kött till restaurangledet, vilket fick negativ inverkan då restaurangnäringen delvis upphörde under pandemin 2020. Hinder för tillväxt är också begränsning i antalet renar. ****				Möjligheter: Ökad förädling, att marknadsföra renkött i kombination med slöjd/duodji och måltidsturism, men också som naturproducerad råvara. Utveckling av mat och måltider utifrån traditionell kunskap i nyskapad form, förpackningsutveckling och certifiering. ****
Vilt Älg, hjort mm och småvilt		2018 föllides 12 650 älgar, 1 664 rådjur och 300 kronhjortar.***	viltdata	Antalet fällda kronhjortar i Västerbotten har tredubblats sedan 2016.***	60 miljoner primärledet/jägarna. 40 miljoner förädling**		Ökad förädling. Mer kött i handeln.
Beskrivning: Allt viltkött uppstår i samband med jakt. Jägarna bestämmer själva över slakt och försäljning. Jakten bidrar även till jaktturism.**		Utmaning: En uppskattning är att cirka 90 procent av köttet från de vilda djuren hamnar i jägarnas egna fryboxar. Resterande 10 procent förädlas till charkprodukter.** Att förmå jägarna att avstå från att lägga köttet i den egna eller vännernas fryboxar.	Möjligheter: Värdeökning i en ökad förädling och försäljning. Det skulle även kunna bidra till utveckling av mathantverk vid restauranger och utgöra en del i växande besöksnäring. Utveckling av försäljningsvägar**				Potential: Mer kött till restauranger, handel och förädling.

*2019, Jordbruksverket

**Skafferiet mellan kust och fjäll – Livsmedelsproduktion i Västerbottens län, 2017, LRF

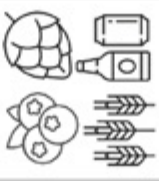
***Viltdata

****Behovsanalys av samiskt matföretagande 2017, Sametinget

Fiske och vattenbruk	Antal företag	Förändring 2008–2019	Redskap	Fångster/produktion	Uppskattat värde, länet	Marknadsandel	Potential till 2030
Vildfångad fisk havet	 24 företag havsfiske med totalt 38 licensierade fiskebåtar*		38 fiskebåtar <12 m, varav en med aktiv fiskeredskap ex. trål. Övriga utrustade med garn, fallor , burar mm.	114,9 ton, varav 47 ton ton strömming* (178 000 ton riket) Fritidsfiske hav och kuster (=2 900 ton riket)*	Råvaruvärde länet, 3,7–3,9 miljoner 2018.*		Framförallt ingen minskning.
Beskrivning: Näringen består av ett antal verkssamma yrkesfiskare med en hög medelålder. Fritidsfisket med nät och handredskap är fritt**, och utgör en försörjningstrygghet vid händelse av kris i livsmedelsförsörjningen.	Utmaningar: Uttaget av lax begränsas av fiskekvoter. En låg efterfrågan på fisk från Östersjön. Sik har tidigare varit rödmarkerad enligt WWF, vilket tidigare har begränsat försäljning i DVH. En hög medelålder bland fiskare och lågt intresse från yngre att kliva in i yrket.		Möjligheter: Abborre och sik omfattas inte av begränsande fiskekvot och uttaget av sik skulle kunna öka i takt med en ökad efterfrågan. Sik och abborre ingår inte i den Östersjöfisk med höga dioxinnivåer och kan ätas flera gånger i veckan.		Potential: Med information kan efterfrågan på fisk från Bottenviken öka, vilket medför möjlighet till ökat fiske av framförallt sik och abborre i Bottenviken. Ökad förädling är en potential av både vildfångad fisk i Bottenviken, odlad fisk och importerad fisk.		
Vildfångad fisk sötvatten				Fritidsfiske sjöar och vattendrag (=4 700 ton riket)* 15 300 ton riket, 2016**	Råvaruvärde fritidsfiske länet, 38 miljoner 2016.**		Ökad fisketurism och ökad försäljning.
Beskrivning: En kombination av fiske till försäljning i liten skala och en stor grupp fiskare på fritiden för eget bruk. Ett litet antal företag förädlar den vilda fisken från sjöar och andra vattendrag. Fritidsfisket har också en tydlig koppling till besöksnäringen.	Utmaningar: Utmaningarna är fiskerätter, kylkedja och förädling.		Möjligheter: Bedömningen är att insjöfisk till stora delar är ett outnyttjat område. Här finns en stor potential till att ta marknadsandelar till länet både i form av råvara och förädling. Vid en kris i livsmedelsförsörjningen är insjöfisket en tillgång som lätt kan öka för husbehov.		Potential: Ökad försäljning från insjöfiske. Ökad fisketurism.		
Fiskodling	2* 	Ökat försäljningsvärde (+ 146 procent riket)		Drygt 2 000 ton i Västerbotten 2016**	Råvaruvärde 77 miljoner 2016.**		Landbaserad fiskodling
Beskrivning: Två företag har varadera omsättning på 37–53 miljoner. Endast dessa två kan betraktas som verkssamma. De sex nordliga länen står tillsammans för 97 procent av produktionen odlad matfisk.	Utmaningar: Det handlar om miljötillstånd som kan vara långdragna processer och sjukdomsutbrott som kräver sanering och kan orsaka stora inkomstbortfall. Ett hinder kan vara stora investeringskostnader.		Forts: Landbaserad odling är mycket energikrävande och kräver mycket teknik. Detta kan innebära höga investerings- och driftskostnader samt att den blir mycket känslig för driftsstörningar		Potential: Ökad förädling, utveckling av hel- och halvfabrikat.		

*2018, Havs och Vattenmyndigheten
**Skafferiet mellan kust och fjäll – Livsmedelsproduktion i Västerbottens län, 2017, LRF
*** enligt fiskelagstiftningens regelverk

Förädling	2018	Utveckling sedan dess	2018 Omsättning	2018 Arbetsställen	2018 Sysselsättning
Övergripande	 En stor majoritet av förädlingsföretagen är mindre med ett fåtal anställda. Därutöver cirka 15 mindre förädlingsindustrier, 10-tal större bagerier med 10–20 anställda och fem större industrier med säte i länet: Norrmejerier med två mejerier i Västerbotten, Nyåkers Pepparkakor, Danica Food i Lycksele, Norums Fiskrökeri, Bastuträsk Charkuteri AB. Därutöver har Nyhléns Hugosons i Skellefteå paketering av kött och tillverkning av palt, smörgåstårter, sallader i Skellefteå. Skogaholm Bageri har produktion i Umeå. <i>Förädling av köksväxter och svamp är inte synligt i publika företagsuppgifter, men det utesluter inte att det förekommer, men i mindre skala.</i>	Sedan 2018 har intresset för lokalproducerad mat ökat och ytterligare förstärkts under pandemin 2020. Mathantverkare som i huvudsak levererat till restauranger som plötsligt stängde, utmanades av att snabbt ställa om till alternativa försäljningskanaler som delikatess- och livsmedelsbutiker, torgförsäljning och rekoringar. Utvecklingen kan vara starten på en långsiktig ökning av lokalt producerad mat och ökad efterfrågan på mathantverk.	Cirka 2,5 miljarder	146	997
Mejeri	 Mejeri domineras värdemässigt och antalet anställda av Norrmejerier Ekonomisk förening. Ett viktigt varumärke för länet är Västerbotensost. 2018 fanns det ytterligare sju mindre mejerier varav två var i uppstart 2018	Ett exempel på omställning under pandemin är Svedjan Ost AB som ställt om från försäljning till restaurang för att bli etablerad i flera av länets livsmedelsbutiker med sin Löpeld, vilket är en typ av grillrost.	2 miljarder, varav 1,95 Norrmejerier	10	cirka 430 i Västerbotten <i>Norrmejerier har totalt cirka 500 anställda.</i>
Bageri	 I Västerbotten fanns cirka 35 bagerier i Västerbotten, 2018. Bageriet med störst omsättning och flest anställda är Nyåkers Pepparkakor som också är 2:a på världsmarknaden med export till USA. Ett tiotal företag har 10–20 anställda. Bland bagerierna finns de som bakar tunnbröd, surdegbröd, konditori med mera. Därutöver är Skogaholm Bröd etablerad med ett bageri i Umeå.	Intresset för hårt och mjukt tunnbröd ökar och det är påtagligt fler mindre företag som säljer på exempelvis Bondens marknad och Rekoringar. Flera bagare skulle i framtiden kunna vilja baka på spannmålsodlat i Västerbotten.	230 miljoner	35	200 arbetstillfällen är synliga i statistiken men troligen är det många fler då cirka hälften av företagen är enskilda firmor.
Sylt, saft, juice	 Företag inom bär, sylt, juice och saft omsatte 2018 cirka 125 miljoner kronor, varav Danica Foods i Lycksele stod för merparten.	Sedan 2018 har intresset för lokalt producerade drycker ökat och vid en jämförelse av företagets omsättningen har några av de mindre företagen ökat kraftigt. Exempelvis omsatte Umeå musteri över en miljon 2019. Pop Art Craft Soda är ett varumärke som gör läsk av blåbär, hjortron med mera, men flera nya produkter.	125 miljoner	15	40, men många enskilda firmor.

Förädling	2018	Utveckling sedan dess	Omsättning	Arbetsställen	2018	Sysselsättning
Chark	 12 charkföretag med säte i Västerbotten omsatte 2018 cirka 100 miljoner kronor. Störst bland företagen med säte i Västerbotten är Bastuträsk Charkuteri med 20-talet anställda. Därutöver fanns ytterligare 6 företag med omsättning på under 100 000 kronor. Verksamheter med säte i andra län är exempelvis Nyhléns Hugosons i Skellefteå med paketering av kött och tillverkning av bland annat palt och smörgåstårter. Företaget har sitt säte i Norrbotten och ingår därför inte i Västerbottens statistik.	Det råder brist på kompetent arbetskraft inom livsmedelsindustrin och speciellt med inriktning mot styckning och chark. I länet saknas industriteknisk utbildning med inriktning mot livsmedel.	100 miljoner	146	ca 45, N&H i Skellefteå ej medräknat	
Fisk	 Företag med förädling av fisk finns dels längs kusten, men också i inlandet, exempelvis Bergmans Fisk och Umlax. Flera av länets förädlare av fisk har tagit hem medaljer av ädel valör i SM i mathantverk. Flera restauranger och serveringar sätter den lokala fisken på tallriken, exempelvis Två Fiskare i Umeå, Kvarken Fisk och Gamla Salteriet.	Gamla Salteriet i Obbola med fiske, förädling och sommarservering har ökat sin omsättning för tredje året i rad.	47 miljoner	10-tal	15 i AB (anställda i enskilda firmor finns ej med i statistiken)	
Bryggeri och andra alkoholtvåiga drycker	 Intresset för lokalt producerade drycker växer och antalet dryckesproducerande företag ökar i rask takt*. I länet finns ett 20-tal bryggerier av öl. Därutöver Brännland Cider AB med produkter av norrländsk vinterkyla och must från svenska äpplen. Norrlands Fruktvin som tillverkar vin, sprit, likör och glögg av blåbär och lingon. Småskaliga dryckesföretag har en hög närvaro i glesbefolkade områden.*	Brännland Cider AB har sedan 2018 etablerat sig ytterligare i Systembolagets sortiment för hela Sverige och på export. Norrlands Fruktvin AB har nära fördubblat sin omsättning. Ett annat snabbt växande företag med vin producerat av bär: Idunn Norsjö Wine & CO.	22 miljoner	35	drygt 20	
Övrigt	 I Västerbotten finns företag med spännande produkter, exempelvis Orientfalafel i Bjurholm AB som omsatte nära 8 miljoner 2018. Choklad Jenny med Vintage Plantation, Costas Kaffe i Umeå och Budhas Kafferosteri i Lycksele som förädlar kaffeönor på ett sätt som uppskattas av västerbottningarna.	Det finns en potential i förädling av råvaror från Västerbotten, men också genom inköp av råvaror från andra delar av Sverige eller import.	15 miljoner	5	15	
Slakt	Västerbotten har fyra slakterier med omsättning på 2–8 miljoner. Strömdahla är det största. Länet har inte tillräcklig slaktkapacitet, vilket ger upphov till onödigt långa transporter av levande djur. Utmaningen är kompetent arbetskraft och för uppstart av mindre verksamheter inom slakt och styckning en konkurrens från större slakterier i andra delar av Sverige.		20 miljoner	4 och ytterligare 6 registrerade företag med 0 eller mycket liten omsättning.	Går inte att avgöra då merparten av företagen är Enskilda firmor.	

Dryckesbranschrapporten 2020*

Länsstyrelsen
Västerbotten

VÄSTERBOTTEN

region
västerbotten